وانەیەك دەربارەی بەختەوەری لای ئالان بادیۆ ... د. شەونم یەحیا / علی هادی

پرسیار: ئەو شتانە چی بوون کە ژیانی تۆیان بەرەو ئاراستەیەکی دیاریکراو برد ؟

بادیۆ / بەر لە ئاشنا بوونم بە بواری شانۆ و فەلسەفە ، ووتەیەکی باوکم هەبوو، لە کاتی جەنگی چیهانی دووەم ، بیگومان ئەمە یادگارییەکی هەمیشە لەبەر چاووم بوو، ڕۆژەوەی ژیانم یان بوونمی دیاریکرد.
لەو سەردەمە تەمەنم شەش ساڵ بوو ، باوکم خەریکی پارتیزانی دژ بە نازییەکان بوو، هەر بۆیەش باوکم کرا بە پارێزگاری تولوس دوای جەنگ، لە ژووورەکەی باوکم نەخشەیەکی جەنگ لەسەر دیوارەکە هەڵواسرابوو بەتایبەتی لەبەرەی ڕووسیا . هۆی بەرەی نۆرماندیان پەتك بوو جوڵەی بەرەوپێشبردنی هەر لایەنێکیان لەسەر نەخشەکە بە بزماری بچوك جوڵەی پێ دەکرا ، بۆ ئەوەی هیچ پرسیارێك بکەم .
باوکم پارتیزانیکی نهێنی بوو، لەدەست پرسیاری منداڵەکانی ، سەبارەت بە هەرشتێك لەبارەی جەنگ خۆی دەشاردەوە. لەبەهاری 1944 ڕۆژێك لەکاتی هێرشی سۆڤیەتی لە کریمە ، باوکمم بینی بزمارەکانی سەر نەخشەکە، هەمووی بەرەو دەستی لای چەپ جوڵاندی بە ئاراستەیەك دیاربوو کە ئەلمان شکستیان خواردووە و بەرەو ڕۆژئاوا کشاونەتەوە ، نەتەنیا هەر هێرشی داگیرکەریان پێ ڕانەوستێندرا ، بەڵکو بەشێکی زەویەکانیشیان لەدەست چوو ، لە چرکەیەکدا تێگەیشتم بە باوکم گوت دەکرێ شەڕەکە ببەینەوە ؟ بۆ یەکەمجار وەڵامەکەی زۆر زۆر ڕوون بوو (بیگومان کۆم ، هەر تەنیا بەوەی کە دەمانەوێت سەربکەوین).

پرسیار / ئایا ئەم ڕستەی باوکت بوو بە ڕێنیشاندەرت ؟

بادیۆ / لە هەقیقەتدا ئەمە پەروەردەیەکی باوکانانە بوو، ئەم ڕستەیە بۆچوونێکی لای من دروست کردووە کە هەر چەندە بارودۆخ نالەبار بێ ویست و بۆیار و ئیرادەمان گرنگە و بنەمایە بۆ ژیانمان، لەو کاتەوە دژی بیروباوەری هەژموونداریم ، هەرگیز دەست بەرداری باوەڕی خۆم نەبوومە چونکە ئەم باوەڕە لەگەڵ زەوقی مندە ناگونجێ .

پرسیار / زۆر گرنگی دەدەی بە ویست، لە کاتێکدا یەکی لە تراديسيۆنە گەورەکانی فەلسەفە ، ستێیسیزمیەکان واتا "رەواقیەکان "، نوێنمایی خەڵك دەکەن ، کە دەبێ ئەو شتانەی کە روودەدەن قبووڵمان بێ بێ ئەوەی بەختەوەر بین ، دانایی نیە ئیمەش بەو چیهانە ڕازی بین ، لەوەی هەوڵی گۆرینی بدەین ؟

چارەنوسمان لە ساڵی 1941 وەکو فرەنسیەکان دڵڕاوی چەنگ بووین، ستێیسیزمیەکان لەو بڕوایە دابوون کە باشترە هەموومان ببین بە (پیتینین) کە چنڕاڵکی فەرەنسی بوو سەری بێ نازییەکان دانواند .

"پیتان " جەماوەرێکی زۆری هەبوو لەکاتی گەڕان و سەردانی کردنی پارێزگاکان ، ەنگە وا بزانن کە ئەمە وڵاتی لە وێرانی و کاولکاری جەنگ پاراستووە ، ئایە دەبوو قبووڵمان بکردایە ؟
من گومانم لە "ستێیسیزمیەکان" هەیە و گومان لە (سینك) هەیە ، کە خاوەنی سامانێکی گەورەبوو، لەناو بانێ زۆرینەکەی بانگەوازی قبووڵکردنی ئەوەی هەتە بێت نوسراوە دەکرد . ماتریالیستە تووندەوەکان "ئەبیکۆرییەکان" لەو بڕوایەدابوون رووبەرووبوونەوە دژ بە یاساکانی چیهان جۆرێکە لە عەبەسیەت و ریسك دان بە ژیان لە پێناو هیچ .

پرسیار/ بەڕام ئەنجامی ئەم بروباوەڕە گەیشت بە چی ؟

بادیێ / گەیشتە چۆڕ وەرگرتن لە ئیستا یان لەو کات و ساتەی کە تێدا دەژی ، گەیشتە ئەم ووتە بەناوبانگەی "هۆراس" (لەم ساتەی خۆتدا بژی) . لە دانایە دڵرەنەکاندا تووخمێکی بە تەواویی خۆپەرستی هەیە ، "لەوەی مرۆڤ دەبێ جێگایەکی ئارام لەناو دونیایەکی وەکو خۆی بێ ئەوەی گوێ بدات بەوەی کە ژیانی ئەوانی دیکە لەم دونیایە وێران دەبێ "

پرسیار / ەگی خۆپەرستی سەرچاوەکەی دەگەڕێتەوە بێ کوێ ؟

بادیێ / ئەمانە هەموویان نەوەی ئیمبراتۆریەتی ڕۆمای کۆنن ، کە دڵخیان لە دڵخی ئیستای ئێمە دەچێ ، بە تەواوی هەژموونی چیهان دەکەن و هیچ هەوڵێك بێ وێناکردن و رووبەرووبوونەوە یان جێ بە جێ کردنی ەفتارێکی تەواو پێچەوانە ناهەڵنەوە ، دژ بەو سیستەمە ئابووری و سیاسی کەخۆی فەرز کردووە ، ئەم حاڵەتە لە هەموو شوێنکدا بیرکەیەك بڕاو دەکاتەوە کە دەبێت لەگەڵ سیستەمێکی وادا لە پێناو بەدەستهێنانی پێگەیەکی باشتر خۆی بگونجێنێ.
لە ئەنجامدا فەیلەسوفی " واقیعی " دەڵی (لە پێناو ئارامیدا

باشتره دەستبەرداری هەموو دیدگاکانی گۆرانی چیهان بین)
ووتەکەی "باسکال بروکنر" نموونەیەکە لە پارێخوازی تونديەو کە دەڵی " شۆوازی ژیانی ڕۆژئاوا جێگای سازشکردن و گفتوگۆکردن نیە " من سەردانانوێنم بۆ ئەم بۆچوونە ، من شتێکی ترم دەوێ ، ئەمەش وەفاداری منە بۆ دانایی باوکم.

پرسیار / دوای جەنگ پڕۆفیسۆرێك هەبوو ئێوەی بە شانۆ ئاشناکرد ، بۆ ئەم دیدارە چارەنوسازییە ، چۆن شانۆ بوو بە ڕێنیشاندەری ژیانت ؟

بادیۆ / لەکاتی خوێندنمدا ئەوەی بگەیشتبوایتە ئامادەی بیویستایە یان نا یەکسەر وانەکانی (راسین و کورنەی و مولییر) دەخوێند ، تا کۆتایی ساڵی ئامادەیی ، هەموو ساڵێك لەسەرمان بوو لەسەر هەر یەکێك لوانە شانۆ ، لەسەر یەکێك لەوانە ئەمە پڕۆگرام بوو .
بەڵام کەسایەتێك زیاتر لە پڕۆگرامەکە سەرنجتی ڕادەکێشا، ئەمەش لەگەڵ منداڵ ووبدا ، لە دووەم ساڵی ئامادەیی ئاشنابووم بە مامۆستایەکی زمانی فرەنسی کە زۆر بە بایەخیکی زۆر باڵاوە مامەڵەی لەگەڵ شانۆ دەکرد ، ئەمە دەمانتوانی ببین بە بەشێك لەو باڵاییە ، چونکە لە بنەڕەتەوە جوڵە و نمایشەکەی لە خوێندنەکە گرنگتر بوو .
ئەم مامۆستایە گرووپێکی شانۆیی دروست کرد، هەر ئارەزوومەندێك جێگایەکی بۆ خۆی لەناو ئەم گرووپەدا دەدۆزییەوە ، هەروەها هەنگاو بە هەنگاو من و چەند قوتابیەکی تر ، بووین بە ئەکتەرە ، چ دیدارێك بوو ، جارێك لە دابران بوو لە ژیانی ئاسایی و ڕۆتینی، کاتێك کە دەچووین بۆ سەر شانۆ بەرامبەر بە جەماوەر بەرپرسیار بووین لەوەی کە ڕوودەدات ، ئەمەش وەکو چۆن باوکم دیگووت (دەبۆ بتەوێ) واتا ویست، ڕۆڵی سەرەکیم لە شانۆیی (فوریری دی سکابان) بینی ، ئەم پارچەیە چاوی منی کردەوە لەسەر خەڵەتاندن و ووریابوون لە ئاخاوتندا .
هەمیشە خۆم لەبیرە لەکاتی ئامادەبوونم لە ژێر ڕۆشنایی شانۆدا دەلەرزین و هەروەها یەکەم ڕستەم لەبیرە (بەڕاز ئێکتاق ئەمە چیتە چی ڕوودەدات و ئەم گەمەلاوژەیە چیە؟) ، کاتێك کەدەچوومە سەر شانۆ دەبوایە قسە بۆ جەماوەرێکی غەریب بکەم .
بەڵی بۆ ئەوەی شانۆ بکەی ، دەبۆ ویستی سەرکەوتنت بەسەر بەربەستەکاندا هەبۆ، بوونما لێرەیە تەنیا لە جەرگەی روناکی بەرامبەر بە هەمووان، بەر لە نمایشکردن لەناختەوە ئادەچەکیت بەرامبەر بەو مەترسیانە کە هەیە .

پرسیار / ئایە جارێك لە پارێزخوازی خودی کە ئامادەیەکی مرۆیی بۆ

پارێزگاریکردن لە خود لە چیهان وەکو ئەوەی کە هەیە بوونی هەیە ؟

ئالان بادیو / بەڵێ شتێك لەناخی مرۆڤدا هەیە کە پارێزخوازە لە قوناییەوە کە لە خودی ژیانەوە دێت ، بەرلە هەموو شتێك دەبێ لەسەر ژیان بەردەوام بین ، خۆپارێزی و پاراستن وەك چۆن (سپینۆزا) دینوسی (بەردەوامبوون لەسەر بوون) ، کاتێك باوکم باسی ئەوەی دەکرد کە ئەشێ ئیرادە ویست بێ ، بەو مانایەی ئامادەگی پارێزخوازی لە ناخماندایە .
شانۆ ، ئەو ساتەیە کە جەستەی زیندوو لە خزمەتی چیرۆکێکی خەیاڵیەدا ، شتێك لە شانۆدا هەیە لەگەڵ غەریزەیەکی رووت پێکداداەدات . ئەکتەر لە نمایشەکەی بێ لە ئەستێگرتنی مەترسیەکان نمایشکردنی خود رووبەرووی بریارێکی سەخت دەبێتەوە ، زۆر سوباسی مامۆستاکەم دەکەم لە دووەمی ئامادەیی ئەم هەموو شتەتانەم بینی ، شانۆ خولیای یەکەمە و هەموو کات بۆی دەگەڕمەوە.

پرسیار/ بەیەگەیشتن لەگەڵ شانۆ و ناسینی وەکو بۆیار بوو ؟

بادیو / بیگومان پێش هەموو شتێك من کەسایەتێکم ناسی ، ئەویش مامۆستای زمانی فەرەنسیم بوو ، ئەو مامۆستایە وەکو ناوەندگیرێك بوو بۆم ، بۆ ناسینی شانۆ ، ڕێك وەکو ئەوەی ئەفلاتۆن لە کتیبی (مائدە افلاگون)دا ، باس لەوە دەکا کە فەلسەفە خۆی لە خۆیدا پشت دەبەستێ بە ناسینی کەسێك ، چونکە لەڕێگای ناسینی کەسێکی دیاریکراو ئەو پرسیارانە دیتە ئاراوە وەکو ویست و بۆیار و خۆنمایشکردن و پرسی پەیوەندی لەگەڵ ئەوەی دیکە ، هەموو ئەمانە دەمانخاتە حاڵەتێکی زیندووی گەورە ، بەڵام بە زۆر مەترسی گەمارۆدراوە.

پرسیار/ چاوپێکەوتنەکانی دیکەتان بریتی بوو لە فەلسەفە و خوێندنەوەی "ژان ژاك ڕوسۆ" هۆکاری هەبژاردنی فەلسەفە وەکو ئاراستەیەك لە ژیانتاندا چۆن بوو ؟

بادیو / ئاشنا بوونم بە فەلسەفە لە ڕێگای سارتەر بەردەوامیبوونە لە دانایی باوکم ، من هەمیشە وەفادارم بۆ خاڵکی بنەڕەتی زۆر گرنگی سارتەر کە دەڵێ "ئێمە ناتوانین هەر گفتوگۆ دەبارەی بارێکی دیاریکراو بکەین ، بۆ ئەوەی بگەینە کردارێك یان ئەنجامێك " ئەمەش خاڵکی زۆر گرنگە و چەقی فەلسەفەی سارتەرە ، لێرەدا ئەو هەر تەنیا لەسەر پرسی ئیرادە و کردار راناوەستێت ، بەکو بیری ئازاد ، تەنیا بیری ئازاد ئەتوانێ واتایەك بە بارێکی دیاریکراو ببەخشێ

، ئەو کات دەتوانین دەرباز بین لە بەرپرسیاریەتی تایبەت لە هەر هەڵومەرجێك یان بارودۆخێکدا بێن . ئەگەر ئەو دۆخە وا نیشانیش بدات کە ئەوەی ئێمە دەمانەوێت یان ویستی ئێمە شتێکی مەحاڵە ، بەکورتی ویستی گەران ئەو دۆخەیە بەشێوەیەکی بنەڕەتی تەواو ئەرکە لەسەر شانی بیری ئازاد ، ئەمە کرێکی فەلسەفەی سارتەرە .

پرسیار / لە چ شتێك فەلسەفە دەتوانێ یارمەتیمان بدات بۆ ئەوەی بەختەوەر بین ؟

بادیۆ / بەختەوەری ئەوەیە کاتێك کە ئەزانین ئێمە توانای شتێکمان هەیە ، بەڵام بڕوامان نەدەکرد کە بتوانین ئەم شتە بکەین ، بۆ نموونە لە دیداری عەشقدا شتێك هەیە ڕوگری یاخود خۆویستی ئەشکێنی ، ئەوە بەتەواوەتی قبووڵی ئەوە دەکەن کە بوونت پەیوەست بێ بە ئەوەی تر ، بەر لە ئەزموونی خۆشەویستی هیچ بیرکەیەکتان نەبوو دەربارەی ئەم شتانە ، لە ناکاو ڕازی دەبن بەوەی کە بوونت بکەوێتە دەستی مرۆڤێکی دیکە ، هەموو ئەو ووریابوونانەی کە بۆ پاراستنی خۆتان دەتانکرد هیچ کاریگەری لەبەرامبەر ئەوەی تر نابێت ، کە هاتێتە ناو ژیانت لە دوایشدا دەبێ سوود وەرگری لە بەرهەمەکانی ئەم بەختەوەرییە ، هەڵدان بۆ ئەوەی ئەم بەختەوەرییە لە لوتکەدا بمێنیتەوە یان دووبارە بێتەوە ، یان سەرلەنوێ بونیادی بنێتەوە بۆ ئەوەی لەناو ئەم نوێکارییە خۆرسکدا بژی ، دەبێ قبووڵی ئەوە بکەین کە بەختەوەری جاربەجار پێچەوانەی " قەناعەت" کار دەکات .

پرسیار / بۆچی بەختەوەری دژ بە قەناعەت دادەنێ ؟

بادیۆ / بەختەوەری لە بنەڕەتەوە لەسەر یەکسانی دامەزراوە ، چونکە بەختەوەری پەیوەستە بەوەی تر ، لە کاتێکدا قەناعەت پەیوەستە بە خۆپەرستی ، تاك لایەنەیە قەناعەت نامێیە بە یەکسانی ، لە دوایشدا مەرج نیە پەیوەست بێ بە چاوپێکەوتن و بۆیاردان ، قەناعەت کاتێك دروست دەبێ کە جێگایەکی باش لە جیهاندادا دەدۆزیتەوە وەکو کارێك یان وەزیفەیەکی یان هەندێ جار سەفەرێکی نایاب ، قەناعەت بریتیە لەبەکاربردنی ئەو شتانەی کە هەوڵمان بۆی داوە بۆ بەدەستهێنانی ، لە ئەنجامدا بۆ ئەوەی چێژ لە خۆشیەکان وەربگرین کارمان بۆ پێگەیەکی گونجاو کردووە لە چیهانێکی سەقامگیر ، بۆیە " قەناعەت و چێژ وەرگرتن" سەبارەت بە بەختەوەری وەکو وێنەیەکی تەسکی خودگەراییە و وێنەیەکی سەرکەوتنە بە پێوەری چیهان . هەنگە بڵێ لەم بوارەدا چێژ لە قەناعەتەکان وەربگرن ، ئەمەش هەڵویستێکی زۆر ئاساییە و دابەشکراوە لە نێوان خەڵك لە نێواندا منیش ، بەڵام

وەکو فەیلەسوفێك من ناچارم بڵێم کە شتێکی جیاواز هەیە ناوی لێ دەنێم بەختەوەری ، فەلسەفە هەمیشە مرۆڤەکان بە ئاراستەی بەختەوەری واقیعی هان دەدات ، ئەگەر چی ئەم بەختەوەرییە بەبێ قەناعەت نابێ .

پرسیار / ئەگەر بەختەوەری چۆژ وەرگرتن لە بوونێك یان توانای داهێنانی شتێکی مەحاڵ بێ، ئایە گرانی چیهان مەرجە بێ ئەوەی بەختەوەر بین ؟

بادیێ/ لە چیهاندا پەیوەندیەکی دیالێکتیکە لە نێوان (ئاسوودەی و نائاسوودەی) یان (ئازیبوون ناازیبوون) هەیە ، لەبنەەتەدا ئەمە دیالێکتیکی داوکاریەکانە کە دەتوانین ناوی لی بنین ڕوانگەی سەندیکایی بێ چیهان ، بەڵام بەختەوەری واقیعی فۆرمێکی ئاسایی بێ ژیانی کەمەایەتی نی یە ، چونکە کاتێك داواکارێك بێ وەرگرتنی بەختەوەری پێشکەش دەکەی بە نەرێنی وەڵام دەدرێتەوە ، لەبەردەم دوو بژارەی :
یەکەمیان / خۆتان بگۆڕن دەست بەرداری داواکاریی مەحاڵ بن ، بەختەوەری لێتان قەدەغە دەکەن و ڕاتان دەهێنن کە دەبێ ئازیبن بە قەناعەت ، ملکەچ دەبن ، ئەمەیە سەرچاوەی پارێزگاریکردن یان خۆپەرستی خود .
دووەمیان / هەروەکو لاکان دەڵێ " تەنازول نەکەن لە ویستەکانتان وەکو چۆن باوکم یگووت " نابێ ئابوەستین لەوەی کە دەمانەوێت ، ساتێك هەیە کە ویستی گرانی چیهان دەکات بە ئەرکێك ، لە پێناو رزگارکردنی وێنەی مرۆڤایەتی ئەو وێنەی کە لەناخماندایە ، لە جێگای ملکەچیکردن بێ دەسەاتەکانی مەحاڵ .

پرسیار / کاتێك کە بەختەوەر بین دەتوانین چیهان بگۆڕین ؟

بادیێ / بەڵێ ئەو کاتەی کە دەسزی بیرکەی بەختەوەری بین ، داکۆکیکردن لە بەختەوەری هاوشێوەی ئازبوون نیە ، سەروەرانی دونیا حەزیان لە گۆران نیە ، کاتێك کە بەردەوامی هەدەبژێرن سەرەرای سەختیەکان ، شتێکی مومکین پێیان دەڵێت ئێوە بەهەەدا چوونە ، ئەمەش ئەو کێشەیە لەو ڕۆژانەدا یێنان لەناویدا دەژی . گەلی یێنان دەیانگووت " زوەم و چەوسانەوەی دارایی بانقەکانی ئێوەمان ناوێ ، ئێمە دەمانەوێ بە شێوەیەکی دی بژین " دەزگا ئەوروپیەکان وەامیان داوە بەوەی " دەبێ حەز بکەن لەو شتە کە ئێمە دەمانەوێ ، تەنانەت ئەگەر دژ بە ویستی ئێوەش بێ ، ئەگەر لەسەر نەخواستن بەردەوامبن ، دەبینن چی چاوەیتان دەکات".

کاتێك خەڵك هەڤزی کۆلایەتی خۆبەخش دەکەن ، هەڕەشەیان لێ دەکەن ، واتا یێنانیەکان نایانەوێ لەناو دیالێکتیکی ئازی بوون ناڕازیبوون بمێنەوە ، ئەوان دەیانەوێت بێیار بدەن لەوەی کە شتێکی تر مومکینە و جیاوازە لەوەی کە فەرزکراوە بەسەریان ، جگە لەمە حاڵەتێکی یێتپیا نیە ، چونکە ژمارەیەك لە پسپۆری ئابووری پێیان وایە کە مومکینە دووبارە قەرزی یێنان ڕێکبخرێتەوە یان هەر نەمێنێ ، لەڕاستیدا ئەوەی کە ئای ئەوروپییەکان وەکو مەحاڵ دەبینیت ، لەوەی میللەتێك لەسەر ئەم خاڵە بێیار بدات ، ئەمە سزایەکی ئابووری عەقڵانی نیە بەڵکو سیاسیە ، سزای ویستی بەختەوەرییە بەناوی ئازی بوونێکی ناڕازی.

پرسیار / باسکال دەڵێ " ئێمە هەرگیز ناژین بەڵکو ئومیدی ژیان دەکەین و هەمیشە هیوای بەختەوەریمان هەیە، پێ دەچێ هەرگیز بەختەوەر نەبین" ئایە بەختەوەری راستەقینە وابەستەیە بە بێ ئومیدی ؟

بادیێ / ئەوانەی کە دیسەمێنن لە فەلسەفەدا بەختەوەری مەحاڵە، لە هەمان کاتیشدا پەیمانی بەختەوەریەکی دیکەمان پێ دەدەن ، چونکە ئەوان دەزانن کە ناتوانن چێش و خرێشی خونەر بورژێنن ئەگەر پێیان بڵێن کە بەختەوەری مەحاڵە ، دوای لە ژێر کلاوەکەی ئەوان بەختەوەرییەکی زێر باتر بمان نمایش دەکەن .
من بە تەواوی دژی ئەم تێزەم ، ئەمە پەیمانی ، بەختەوەرێکی خەیاڵی و خەونە و هەرگیز ناتوانی بەدەستی بهێنێ ، چونکە بەختەوەری مومکینە بە شێوەیەکی ڕەها ، بەڵام نەك بەشێوەی ئازیبونێکی پاریزخوازە .
بەختەوەری مومکین لە ژێر مەرجی مەترسیەکانی دیدار و بێیارداندایە ، چونکە لە کۆتای یان بەدرێژایی ژیانی مرۆڤ هەر ڕووبەڕووی ئەم ڕێکەتە دەبێتەوە .

پرسیار / بەڵام چی دەکەن لەبەرامبەر ناخۆشی و دڵتەنگی : نەخۆشی و ڕووداو بریندابوون لە ژیان و کارەسات ودابران و شێوەکانی ململانێ و بەگژداچوون ؟

بادیێ/ جیاوازی نێوان بەختەوەری و ئازیبوون ، دابەشبوونێکە لە وشەی ناخۆشی ، تەنها لە ناڕازیبوونێکی قوڵدا ناخۆشیەك هەیە، بەڵام دەبێ بزاندرێت تەنانەت لە دڵخی داروخانێکی گەورەشدا دەرگاکانی بەختەوەری بەتەواوەتی داناخرێن ، چونکە پێگە و گرنگی مومکین خۆی دەگوازێتەوە .

بۆ نموونە بۆ کەسێك کە گرفتی قاچەکانی نەبێ و لە تەندروستێکی باش دابێت ، رۆیشتنی چەند هەنگاوێك بۆ ئەوە شتێکی ئەوەندە گرنگ نیە ، بەڵام بۆ کەسێکی تر کە شەڵەل و گرفتی قاچەکانی هەبێ و خەریکە ئەزموونی رۆیشتنی پێ دەکەن ، ئەم هەنگاونانە بۆ ئەوە بایەخێکی یەکجار باڵایە . چونکە بەختەوەری بوونی هەیە لە حاڵەتێکی دیاریکراودا ، ئەویش بە گۆرینی سنووری نێوان مومکین و مەحاڵ ، بە کورتی نابێ ڕۆگا بەوە بدین کە مەحاڵی ڕووت و گشتی بەسەرمان داسەپێنن .

پرسیار / ئەی ناخۆشی چیە ؟

بادیێ/ دەتوانین پێناسەیەکی سەرەتایی بۆ ناخۆشی بکەین ، وەك نارازیبوونێکی بەهێز لە حاڵەتێك یان دۆخێکدا ، و بڕابوونەیەکی فراوانی مەحاڵ ، دەتوانین بڵێن ناخۆشی جۆرێکە لە دژان یان فەشەل یا کەوتنی بەختەوەرەوی .
لێرەدا یاسای وەفاداری دەهێنمە ناو ئەو هاوسەنگییە ، کە هەمیشە پەیوەستە بە دیدار یان ناسین ، واتا بەختەوەری وەکو بەردەوامیدان لە گەڵان بەدوای وەفاداری ، وەفاداری تاکە مەرجی ئەخلاقیە ، هەرچەندە ئەم مەرجە بۆ هەموو مەترسیەکان گرەنتی نیە . دەبێ دان بە بوونی کارەساتەکانی بەختەوەری دابنێن ئەمانەش چەند جۆرێکن : هەندێکیان لە بڕازاربوونەوە دێت ، یان لە بەجێ هێلان ، ئەوانی دی لە بێ وەفایی و خیانەتکردن .
خراپەکاری لە فەلسەفەدا، ئەوەیە کاتێك خود بەپرسە لە تێکدانی بەختەوەری، کە ناوی دەنێم ڕووخان ئەزموونێکی تاڵە ، هەر وەکو ئەزموونی بەختەوەری پارێزخوازی توند ، کە زۆر حەزیان لە تێکچوونی بەختەوەرییە ، چونکە وەکو بەگەیە بۆ قەناعەتکردن بە بانگەوازەکانیان بەکاری دەهێنن .

پرسیار/ بەڵام پێت وایە کارەسات و ڕووخان باشترە لەوەی کە تێ بونت نەبێ ؟

بادیێ / بە تأکید باشترە ریسك و کارەسات بکەین واتا ریسکی بەختەوەری واقیعی لەوەی ڕۆگری بکەین ، من ناوی لێ دەنیم (نەبوون) ، هەموو ئەو ێیکاریە پارێزخوانەی مرۆڤ ، بۆ مانەوەیەکی ئاژەڵی دەگەڕێتەوە ، ئەویش تەنیا بۆ ڕازیکردن و مانەوە لە پێگەی کۆمەڵایەتیە . " نەبوون" ڕۆگریکردنە لە زاتێکە ، لەوەی تاقیکردنەوە لەو شتانەی کە لە توانایدایە بکات.

پرسیار / ئایە پەیوەندی خۆشەویستی و هاوڕێیەتی لە مەملەکەتی ئازیکردنی زەرورەتە راستەوخۆییەکان مایە پووچە یان تێکچووە ؟

بادیڤ/ ئەمڕۆ چیهان مۆدێلیك یان فۆرمێکی بنەڕەتی هەیە ، لە ئاڵوگۆرکردن لەگەڵ ئەوەی تردا ، لە سەر بنەمای پرادیگمای بازرگانیکردن ، روون هەموو پەیوەندییەکانمان لەگەڵ ئەوەی دیکە ، بۆ هەندێکی بەرژەوەندی دوولایەنە دەگەڕێتەوە ، بۆیە ئەمڕۆ جیابوونە مەترسیەکی گەورەترە لە رابردوو ، زۆر بە خرایی هەستێکی نا پێگەیشتوو و بێ سوودە .
بەکاربەر، کەسێکی بابەتی هەژموندارە ، ئەوەی کە چیهان بەڕێوە دەبات، سەرداڕەکانمان بە دەڤاوکێ وە بەدواداچوون بۆ ئاستی کۆینی کاڵاکان لەلایەن خەڵکەوە دەکەن ، گریمان لەناکاوە کەس هیچ شتێك نەکڕێن، ئەوا هەموو سیستەمەکە دەروخێ، بۆیە ئێمە دەست بەستراوین بە زەروورەتی کۆینی کاڵاکان هەر لە ڕۆژی دەرچوونیان، لە تازەبوونیان ، سوودی بنەڕەتیان یان ناشیرینێکی تاوانکاری .
بۆیە بە دووری نازانم ئەم نەخشیە یان ئەم پەتایە گەیشتبێتە جۆری پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤەکان ، ئەو پەیوەندییانە کە بەهایەکی فەرمی بە پێشبڕکێ دەدەن.

پرسیار / ئایە ئەوە ستایشی وەفاداری دەکەن؟

بادیڤ/ بە جۆرێك بەڵی ، چونکە سووربوون لەسەر تازەگەری یان نوێکاری بازاڕ زۆر جار دەمامکدراوە لە ژێر پەردەی مادە ، دیاردەیەکە لە بەختەوەری دەدات. وەفاداری بە هەموو شێوەکانی لە ئێستا بەدواوە بەهایەکی هەڕەشەلێکراوە مافی ئەوەمان نیە تا کۆتایی یان هەتا هەتایی بەرامبەر بەکاڵاکان وەفادار بین ، بۆ نموونە ئوتۆمبیلە کۆنەکەمان دەبێ دانەیەکی نوێتر بکڕین ، ئەگەر نا سیستەمە ئابووریی لە ژێر مەترسی دادەبێت، ئەم مەرجە دەچێتە ناو چیهانی کۆ و تاك و زۆر جاریش لێکدابران بەرهەمدێنێ .
بەرامبەر ئەم لێژیکە دەبێ ئەم ووتەی باوکم بە میرات بهێنینەوە " دەتوانین لەسەر ویست و ئەو شتەی کە دەخوازین بەردەوام بین، ئەو شتەی کە دەتویست کە دەزانی و لە تواناتدایە ، تێ دەتوانی ، بۆیە دەبێ بیکەی.

-_____

ئەم چاوپێکەوتنەی ئالان بادیڤ لە لایەن " سیڤرین میلیە" لە 14/8/2015 لە ڕۆژنامەی لومێند بە زمانی فرەنسی بڵاوکراوەتەوە

ئستاتیکای وشە لەشیعری نەوەی دونەوەی ئەمدا ... سەدیق سەعید واندزی

مالارمێی شاعیری فەرەنسی وجیهانی دەڵێت: (شیعرتەنهازمانە)ئەم بۆچوونەلایەن زۆرلەنووسەرانو ئەدیبانی دنیا،جەختی لێکراوەتەوە.ئەوەش وەك ئاماژەیەك کەزمان توخمێکی سەرەکی دەقی ئەدەبی بەگشتیودەقی شیعریشەبەتایبەتی. بەومانایەی ئەگەرلە ژانرەکانی دیکەی ئەدەبدا وەك چیرۆك،رۆمان،جگەلەزمان توخمەکانی دیکەش لەشێوەی کاتووداووکارەکتەر،بینای هونەری دەق پێکبهێنن، ئەوالەشیعردا بینای هونەری دەق تەنها زمانە وزمان لەدەقی شیعریدا لەیەك کاتدا ئستاتیکای دەربرینو شیعریەتوچێژو وێنەی هونەری بەرجەستە دەکات. لەکاتێکدا لەچیرۆك و رۆماندا، زمان پترێکی گێرانەوە ووەسف وگوزارشت لەووداوەکان دەبینێت. زمان لە شیعردا،بەدەرلەوەی لەفۆرمێکی سادە، یا ئاڕاستەزدایە، ناوەرۆکێکی ساکار، یان بابەتێکی ئاڕاستەزو تەومژاوی هەیە، ئەوەی گرنگە ئەو زمانە چەند دەتوانێت شیعریەت، چێژومانا، دروست بکات. زۆرجارلەپشت زمانێکی سادەوە، مانای قووڵودەربڕینی هونەرییانەی جوان دەبینین. گەلێك جاریش لەپەنای زمانێکی ئاڕاستەزو تێکچێژاوەوە مانا ونەدەبێت.

لەبەر شێکی زۆری ئەزموونی شاعیرانی ئەمە وەك(شێرکۆ بێکەس_پەشێو_هێمن موکریانی_ هەفیق سابیر)و چەندان شاعیری تریش، زمان لەبەشێك لەدەقەکان لەفۆرمێکی سادەدایە، بەڵام لە ناوەرۆکدا هەڵگری مانایەکی قووڵ، چێژوئستاتیکایەکی هونەرییانەی هێندەبەرزە، کەخوێنەر سەرسام دەبێت لەوەی چۆن لەپشت ئەو زمانە سادەوە، ئەوهەموومانابەتیوفەلسەفییانەدەبینین.

چۆکردنەوەی زمان وبیناکردنی وێنەی هونەرییانەی شیعری جوان، دەشێ لەڕگەی زمانێکی سادە لەفۆرمیشدا، بەرجەستە بکرێت. ئەوە تواناکانی شاعیرە کەچۆن و بەچ شێوەیەك زمان دەکاتە پانتاییەك بۆدروستکردنی شیعریەت وچێژلەدەقدا. بۆگومان ئەمە بەومانایە نییە کەزمانی شیعر هێندە سادەبکرێتەوە تائاستی زمانێکی نائەدەبی.

بەکوبەومانایەی چۆن لەگەڵی چەمك ودەستەواژە زمانییەسادەکان، جوانترین وێنەی شیعری دروست دەکەین. هاوشێوەی ئەوقوڵەی کەلەکاتی پرسەی قوربووندا، جگەلەکەرەستەیەکی سادە ونائستاتیکی، سەرنجکی ئەوتۆی ئەمەناکشێت. بەڵام لەهەمان ئەوقوڵەشدا راوەدەتوانرێت جوانترین گۆزەونەخشەی هونەری پێ دروست بکرێت.

لەوانگەیەشەوە دەشێ شیعریەت وئستاتیکای وشە لەگەڵ گەی زمانکی ساکارلەفۆرم وسادەلەناوەڕۆك، بێتە بوون. بەڵام بگومان زمان فابریکای دروستکردنی وشەیەوهیچ شاعیرێك ناتوانێت بەبێ بەردەوامی وقوربوونەوەو لەزمان وباکگراوەندی زمانی درێژە بە ئەزموونی شیعری خۆی بدات. چونکەلەوکاتەدا جگەلە کاوێژکردنەوەی چەند وشەیەك ناتوانێ بە وشەو دەستەواژەی شیعری تازە بگات. شەرکێ بکەس بێیە توانی بڕاوەی چەساڵ زیاتریش پێشەنگی ئەزموونی شیعری کوردی لەهەموو قۆناغەکانەوەبگرێت، چونکە ئەوهەرتەنهاشاعیرنەبوو، بەکو فەرهەنگکی زمانەوانیش بوو. لەشیعرەکانی ئەودا، هەرچی وشە ودەستەواژەی زمانی هەیە، بەرچاو دەکەون.شاعیرکاتێ لەزماندا دەتوانێ نوێبوونەوە بکات، ئەوالە شیعریشدا دەتوانێ هەمان نوێبوونە بکات. بگومان بئەزموونی شیعری شاعیرانی تریش.

لەوانگەیەوە کاتێ بەراوردی وشەی(شیعری) لەدەقی ئَستای شیعری نەوەی نوێ وشیعری هەفتاکانی سەدەی ڕابردووی ئەزموونی شیعری کوردی دەکەین، دەبینین لەزرلایەنی هونەری وئیستاتیکی، شیعری ئەوقۆناغە لە شیعری شاعیرەگەنجەکانی ئستامان جوانترە. وشەکان لەودەقە شیعریانەدا، ئستاتیکی تر، مانادارتر، شیعریەتردەکەونە بەرچاو کە سەرنجی خوێنەر ڕادەکشن. گرانی شاعیر نیو سەدە زیاتر لەمەو بەر وشەی (ئاتونی داری) لەشیعردا بەرجەستە کردووە. ئەودەربینە زمانییە بئەوکات وئەزموونی شاعیرێك کەلەسەرەتای شیعر نووسیندا بووە، جرێك بووە لەداهێنان. چونکە وشەیەك دێتە نێوشیعرکەلە دەرەوەی زمانی باوی نووسینە. کەهەم مانادارە، هەمیش سەرنجی خوێنەر ڕادەکشێت. کاتێ سەرنج لەئەزموونی شیعری شاعیرانی هەفتاکانیش دەدەین، هەمان ئەوئستاتیکایەی وشەی شیعری لە ئەزموونی شاعیران دەبینین. بگومان لەلایەکەوە بە هۆی بزووتنەوەی ڤانگەو ەوتی نوێکردنەوەی شیعری کوردی، لەلایەکی دیکەشەوە بە هۆی قۆناغی ئاشتی ودروستبوونی کەشێکی سیاسی ئازادو سەربەست، شاعیرانی ئەو قۆناغە توانییان ئەزموونکی دیکەی جیاواز لەووی نووسینی شیعرەوە بێنەئاراوە. کەبەقۆناغی ڤانگەدەناسرێت. لەوقۆناغەدا،چەندین وشەو دەربڕین و دەستەواژەی شیعری نوێ دەبینین، کەهەگری ماناو

چۆشیعریەتن. کاتێکیش ئەم وشانە بەراوردەکەین لەگەڵ بەشێك لەووشانەی لەشیعری نەوەی ئێستادا هەن، دەبینین شیعری هەفتاکان لەشیعری نەوەی ئێستا ئستاتیکیترە.

زمان لەبەشێکی زۆری شیعری ئەونەوەیە، هیچ هونەرکاریی و جوانکارییەکی تێدانییە، کەببێتە جێگەی سەرنجی خوێنەر. لەهەندی کاتدا، هێندە لاوازو سادەو نائستاتیکی دەبێتەوە، وەك زمانی باوی جەماوەری لێدێت. ئەمە بەبۆای من وەك خوێنەرێك بەشێکی زۆری پەیوەندی بەنەبوونی ماناو ناوەڕۆك و پەیامی ئەو شیعرانەوە هەیە، کەهەندێکیان دەرەدێ و هەندێکیشیان ورێنەی شیعرین، نەك شیعر بەمانا ئاستەقینەکەی. لەکاتێکدالەشیعری هەفتاکان و بەتایبەتیش دوای هەرەس هەم شیعر بەگشتی و هەمیش وشەی شیعری بەتایبەتی، ئەرك وەزیفێکی هەیەلەدەقەدا. جاسیاسی، یاخودکۆمەڵایەتی و پەروەردەیی.لەشیعری هەفتاکاندا، بەتایبەتیش قۆناغی دوای هەرەس،وشە لەشیعردا زۆرتر لەمەدلولێکی شیعری هەیە، شاعیرانی کورد لەو قۆناغەدا، کەدەچێتە خانەی شیعری سیاسی وسیمای بەرگری و هەستانەوە و یاخیبوون، بینای هونەری دەق پێکدەهێنن، گەرچی لە ئاستی زماندا زمانێکی واقیعی و سادە بەسەریاندا زاڵە، بەڵام زمانێکە هەڵگری چەندان وێنەی هونەری جوانن، کەلەکاتی خوێنەوەیاندا، ئستاتیکایەك بەدەقەکە دەبەخشن. لەشیعری ئەوقۆناغەدا، بەرچەندان دەربڕین ومانای شیعری قووڵ دەکەوین.کاتێ بەراوردی ئاستی بەرجەستەکردنی وشە لەشیعری نەوەی هەفتاکان وشیعری نەوەی ئێستا دەکەین، دەگەینە ئەودەرەنجامەی لەبەشێکی زۆری پانتایی شیعری ئەو نەوەیە زمان ونە. ونبوونی زمان لێرەدا بەو مانایە نییە کەزمان لەشیعرەکاندا بوونی نییە، بەڵکو بەومانایەی زمانی دەربڕینی شیعریانە ونە.

کەزمانی دەقێکی شیعریش هەمان ئەوزمانە بوو کەکەسانی ئاسایی ڕۆژانەو لەکوچەو کۆڵانەکانی شارداقسەی پێدەکەن، ئیدی شیعریەت لەکوێدایە؟ ئەوکات چ جیاوازییەك هەیە لەنێوان شاعیرێك و نانەواچییەك و کاسبکارێك؟ بۆیە دەڵێن شیعر زمانە، بەو مانایەی زمان کانگاو سەرچاوەی دروستکردنی وێنەی شیعری و ئستاتیکای وشەو چۆزو شیعریەتە. دەکرێ بێ بەرچاووونی زیاتر، بەراورد لەنێوان چەندەقێکی شیعری نەوەی هەفتاکان ونەوەی ئێستاش بکەین. ئەوکات ڕوونتر جیاوازی ئستاتیکای وشە لەنێوان هەردوونەوەدا لەئەزموونی شیعری دەردەکەوێت. بۆنموونە: (فەرهادشاکەلی) لەشیعرێکدا کەلەشوباتی 1976 ولەدوای هەرەس نووسیویەتی دەڵێت:*_

لەشەوێکی تاریکەدا..جوانووی ئەوین هەمدەگرێ..
ڕووەو جێژوانی شین دەمبات..
ڕووەو کێلگەی ئەوین دەمبات..
دەڵێن کەرکووك پێناکەنێ..ساوای بچووك پێناکەنێ..
دەڵێن وڵات بێ ڕووبارە.. هەتاو بریندارە..
کێ دەڵێ کوردستانی پەژارەو زام..بسکی هەتاو داناهێنێ..
لەدوای شەوی تاریك و ڕەش..ڵێژی زێڕین هەڵدێتەوە..
بەهاری شین دێتەوە..ڕەوتفەنگ بێ هێلانەی گەرمی سەنگەردێتەوە.

ئەم شیعرەی شاعیرکەئێمەچەندکێپێەیەکمان لێ نووسیوەتەوە، یەکێکە لەشیعری قۆناغەکانی ساڵی هەفتاکانی سەدەی ڕابردوو.
ئەگەرلەئاستی ناوەڕۆکدا بڕوانینە ئەودەقەی شاکەلی،دەبینین ڕەنگدانەوەی قۆناغێکی سیاسی دیاریکراوە کەتیایدا خامۆشی هەموو شتێکی گرتۆتەوە. شاعیرلەنێوئەوهەموشکست وهەرەس و نائومێدییەدا، موژدەی هەڵهاتنی خێرێکی تازەو قۆناغێکی تازەدەدات. شاعیربەئاشکرا بەگژئەوواقیعە دادەچێتەوەوبڕوای وایە ڕەوتفەنگ سەنگەرچێناکات.پەیامی ئەوشیعرەپەیامێکی سیاسی،شۆڕشگێڕیی ونەتەوەییە. وڵرای ئەوەی پەیامی هەڵسانەوەیەوئومێددەبەخشێتە مرۆڤەکان.

شیعرلەوکاتدا،چەکێکی دیکەی دەستی پێشمەرگەبووو. شاعیران بەشیعرەکانییان، هانی تێخکردنەوەی بیروباوەڕی نەتەوەیی و بەرزکردنەوەی گیانی نەتەوەیی ونیشتمانی مرۆڤی کوردییان دەدا. هاوکات چەندین وشەی شیعریش لەدەقەکەیدا دەبینین،کە ئستاتیکایەکییان بەدەقەکەداوە.شاعیرلەنێوئومێدییەکی گەورەدا، موژدەی هاتنەوەی ڕەوتفەنگ بۆسەنگەرەکان دەدات. کەدواتریش هاتنەوە. ئەم شیعرەی شاکەلی، کەلەبنەڕەتدا تێکستێکی درێژە، هەم لەڕووی ناوەڕۆك هەمیش لەڕووی فۆرمی شیعری،چێژومانا بەخوێنەردەبەخشێ. سەرنج بدەن شاکەلی شاعیر،چل ودووساڵ لەمەو بەرچ دەستەواژەووشەیەکی شیعرییانەی ئستاتیکی لەشیعردا بەرجەستە کردووە وەك:_(جێژوانی شین_ کێڵگەی ئەوین_ بسکی هەتاو_ بەهاری شین_ ڕەوتفەنگ_ ڵێژی زێڕین_پاپۆڕ وێنجەی پەرچەم_ پەلکە زێڕینەی ئەوین) وچەندان وشەی شیعری دیکەش کەبەسەریەکەوەلەڕووی فۆرمەوەئستاتیکایەکییان بەدەقەکەداوە. کەلەکاتی خوێندنەوەیدا، خوێنەرهەست بەجۆرێك لەچێژی شیعری دەکات. کاتێ بەراوردی ئەودەقەش بەنموونەبەدەقێکی شیعری نەوەی ئێستا دەکەین، یان شاعیرە گەنجەکانی ئێستا دەکەین، ئەوکات دەگەینە ئەوبڕوایەی کەشیعری دوێنێ لەڕووی وشەسازییەوە لەبەشێکی هەرەزۆری دەقەکانی نەوەی

ئەستائستاتیکی تره. ئەمەلەبەرامبەرئەوچەندوێنە شیعرییەدا، نموونەیەك لەشیعرێکی (هەنج سەنگاوی) دەنینەوە. سەنگاوی لەبەناو شیعرەکەیدا دەڵێت:_**

کاتێ لەبەغدا بەدەستوورێکی عەرەبی..
عەگاڵێکی عەرەبییان لەسەر کردی..
بەبۆی بادورە وڵات بەڵێیان کردی..
ئەوڕۆژە شینم بۆکردی..

خوێنەرکەئەوبەناوشیعرەدەخوێنێتەوە، نازانێ ئەمەشیعرەیان فەرمانگەی ئاو وئاوەڕۆ(لەگەڵ ئەوپەڕی ڕێزم بۆکارمەندەکانی ئەو بوارەکەدەزانم چەندماندوون). چ جوانی و هەهندێکی واتایی لەو شیعرەداهەیە؟ ئەودەستەواژەودەربڕینانەی لەدووتوێی ئەوچەند پەرەگرافەدایە،چ پەیوەندییان بەدنیای جوان وڕۆمانسییانەی شیعرەوە هەیە؟ ئەم دەربڕینانە جگە لەچەند چەمکێکی سیاسی و ئایدۆلۆژی، هیچ بەهاوجوانکارییەکی هونەریانەیان نییە. ئستاتیکای ئەو وشانە، نەلەووی فۆرم، نەلەووی گوتارومانا، نەلەووی ناوەڕۆك، بەهای ئەوەیان نییە سەرنجی خوێنەرڕابکێشن. ئەکرێ شاعیرەوەك مرۆڤ هەڵوێستی سیاسی هەبێت، بەڵام شاعیران موڵکی نەتەوەن. پەیامی شاعیرپەیامێکی مرۆییە، نەك سیاسی وئایدۆلۆژی و شۆفێنی.

عەگاڵی عەرەبی،هەرچییەکوهەرچەنەك بێت ئاماژەیە بۆکلتووری نەتەوەیەکی جیاوازلەئێمە. ئەگەرئەوانە هێندە پەرۆشی کوردایەتین، بۆبەشداری پەرلەمانی عێراق دەکەن و بۆیەکپارچەیی خاکی عێراق سوێند بەقورئانی پیرۆز دەخۆن؟ئەمە بابەتێکی دیکەیە. بەڵام گەر سەرنج لەوێنە شیعرییەکان بدەین کەوابزانم سەنگاویش لەشیعرەکەیدا مەبەستی شاری کەرکوکە، دەگەینە ئەوبۆوایەی کەشاعیرێك چل و دووساڵ لەمەوبەر،چەندلەشاعیرێکی نەوەی ئێستای شیعری کوردی داهێنەرتربووە. چ دنیابینییەکی شیعری ودەستەواژەی شیعری، لەدەقەکانیدا بەرجەستە کردووە. بۆگومان ئەگەربۆوانینە ئەزموونی شاعیرانی دیکەش،هەنگە هەمان،جیاکاری ببینین.

(کامبس کیشوەرێکی دیکەدەزێتەوە) ناونیشانی نامیلکە شیعرییەکی شاعیری کۆچکردوو(ئەبوبەکرخۆشناو)ە. شاعیرلەتەمەنی بیست ساڵی ولەژێرستەم وقامچی ژۆمی شۆفێنی بەعس، ئەوشیعرانەی چاپکردووەو وەك مانفێستێکی یاخیبوون لەدژی ئەودەسەاتە، شیعری نووسیوە. شیعرەکان سیمای بەرگری وهەستانەوەو،هاتنەوەبەگژ شکستییان پێوەدیارە. لەهەمووشی گرنگتر ئەوەی جێگەی هەڵوەستەکردنی من بوو

وەك خۆنەرك، بەرگی نامیلکەکەبوو. شاعیرلەبەرگی پشەوەی کۆمەڵە شیعرییەکەیدا، وێنەیەکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گۆی زەوی کۆشاوەوبەتاخی بەشکی لەوێنەکە نیشانە کردووە،کەنەخشەی کوردستانی گەورەیە.من کەئەم نەخشەسازییەم بینی،سەرسام بووم کەچۆن شاعیرك لەسەردەمی ژێردەستەیی و ستەمی سیاسی و نەتەوەیی، لەسەردەمی پەت و سێدارەو قامچیدا، لەسەردەمی بەعس وجەلادەکانیدا، لەسەردەمی خامۆشی دوای هەرەس، ئەو دنیابینییە شیعریەی هەبووە. ئەوهەموو بۆریەی هەبووە،سەرکۆشی بەژیانی خۆی بکات. ئەمە وەڵامی ئەوەی شیعرەکانی هەموویان گوزارشتن لەخەبات و قوربانیدان وبەرزکردنەوەی گیانی نەتەوەیی ونیشتمانی. خۆشناو لەشیعرکی کورتی چەندێدا، لەو کۆمەڵە شیعرەدا دەڵێت:_***

ئێرە ژووركی تاریکە…
دەگەڵم بێ پەنجەرەیەك…
تاکوتیایدا بخەمەوە پشووی درێژی هەناسەیەك..
ئێرە ژووركی تاریکە..

شاعیرئەوشیعرەی مانگێك دوای تێکچوونی شۆشی ئەیلوول و ڕێکەوتنامەی یانزەی ئازارنووسیوە. ئەوشیعرە،لەچەندوشەیەکی سادەپێکهاتووە. ئاستی واتایی وشەکان، لەووی ئاماژەی زمانیدا، بێ هەموان ڕوونن. بەڵام لەپشت ئستاتیکای ئەو وشانەوە،شاعیر مانایەکی قووڵی بەرجەستەکردووە. پەیامی ئەوچەندوشەیە، پەیامێکی سیاسی ومرۆییە، کەئامانج لێی ئازادی و سەربەستی تاکەکانە. لەژێرسایەی دەسەڵاتێکی شۆفێنیدا. ئێرەژووركی تاریکە، ئاماژەیە بۆ ئەو ژینگەو جوگرافیایەی کەشاعیرلەوکاتەدا، واتەساڵی 1976تیایدا ژیاوە. ئەوژوورە تاریکە، وەاتێکی زیندان ئاسای داخراوبووە بەدەستی ژۆمی بەعس و جەلادەکانییەوە.کەلەوکاتدا، بەتایبەتی دوای دەستپێکردنەوەی شۆش، سەدان کەسیان لەسێدارەدران.

شاعیربەدوای هەناسەیەك دەگەڵت، بەڵام ئەوهەناسەیە،هەناسەی نۆوسییەکانی ژیانی ئەونییە، کە ئەوکاتیش هەناسەدەدات. بەکوهەناسەیەکە کەلەدۆخێکی ئازادی وسەربەستیدا بدرێت. ژیانی مرۆڤەکان لەوکاتەدا، لەژیانی نێو ژووركی تاریك دەچوو. چونکەهەموسووچێکی ژیان، بەعس تەنیبووی. خۆشناوی شاعیرلەدووتوێی ئەوچەند وشانەدا، وێنەیەکی شیعری چەندجوانی بەرجەستەکردووە. پەیامێك لەڵگەی شیعرەکەیەوە بەگوێی هەمووان دەدات، کەژیانی بێ ئازادی و سەربەستی، لەژیانی بێ پەنجەرە دەچێت، کەهیچ هەناسەوکاوە ژنەیەکی تێدا نەبێت. لەبەرامبەر ئەو چەندڕەهەندەی

شیعرەی شیعری هەفتاکاندا، نموونە لەشیعری شاعیرێکی نەوەی ئێستای شیعری کوردی دێنینەوەکەئەویش(بەشدارسامی)یە. شاعیرلەوشیعرەیدا، لەکۆپلەیەکدا دەڵێت:_****

خەریکم بۆ چێشتخانەیەك دەچم.
داوای پێنج جۆرخواردن دەکەم..
دواتریش دەچمە چایخانەیەك..
داوای شەش چا دەکەم..

ئەگەرلەئاستی فۆڕمی شیعریدابووانینە ئەوچەنددێڕانە، ئەوا بۆگومان بەرهیچ ئستاتیکاوشیعریەتێك ناکەوین. وشەکان وشەی نامۆزیکی وناشیعرین. ئەو وشانەن کەهەنگەهەموومان بەشێوەیەکی هەمیشەیی وڕۆژانە، بەکاریان بێنین. چونکەڕۆژانەملیۆنان کەس لەماڵەوەو لەچێشتخانەوچایخانەکاندا، نان دەخۆن ودواتریش چایەك نەك شەش چا دەخۆنەوە. وشە لەوچەند دێڕانەدا هیچ جوانکاریەکییان نییە تاکو ببنە جێگەی سەرنجی خوێنەر.ئەمە لەلایەك،لەلایەکی دیکەوە ئەگەر لەئاستی ناوەڕۆکدا بووانینە ئەم چەندوێنانە، دەبینین شاعیر بانگەشەی زۆرخۆری دەکات. باس لەوەدەکات گەدەمان لە بۆی هزرمان تێربکەین. ئەگەر خواردن و خواردنەوە وەك پێداویستییەکی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکان ببینین، بۆگومان کەس بۆ خواردن ناژیت. ئەمە گرفت نییە، بەڵام ئایادروستە کەچووینە چێشتخانەیەك، داوای شەش جۆری خواردبکەین؟ ئاخۆخواردنی زۆرچەندەحەزووئارەزوو بێت،هەزارئەوەندەش مەترسی نییە بۆسەر ژیان وتەندروستیمان؟ کێشەی ئێمەلەوەدایە. لەنێوان چێشتخانەیەك و چێشتخانەیەکی تردا، یەکێکی دیکەیان هەیە. بەڵام هەمووشارێك کتێبخانەیەکی هەیە. ئەگەر کەمەلگایەك لە خەمی ئەوەدا بێت گەدەی تێر بکات، ناپرژێتە سەرەوەی هزری تێربکات. شاعیردەبۆ بەشیعرەکانی بەگژئەودیاردە نادروست وناپەروەردەییانە دابچێتەوە کەبەشێکن لەنەخۆشی کەمەڵایەتی کەمەلگە. دەبۆ لەڕێی پەیامی شیعرەکانیەوە، مرۆڤ هوشیار بکاتەوەو فێری ئەتەکنیکی خواردن و ژیانیان بکات.

نەك کە چوونە چێشتخانەیەك، لەبۆی خواردنێك داوای شەش جۆربکەن. خوێنەر کاتێ ئەو دەربڕینانە لەشیعری نەوەی ئێستا دەبینێت و بیری فۆڕمدانی پەچەی شەرمی شیعری بکەسیش دەکات،کەهەفتا ساڵ زیاترلەمەوبەرباسی نەمانی جیاوازی نێرو مێ دەکات، ئەوکات باشتر لەماهیەتی شیعری ئەو نەوەیە دەکات.باشتر درك بەئاستی نووسینی شیعری ئێستاودوێنێ دەکات. هەبەتە، ئەگەربەشیعری قۆناغی هەفتاکان دابچینەوە، وەك قۆناغێکی شیعری کەشیعرەکان جۆرێك لە زمانی

ئایدۆلۆژیاو ڕیالیزمیانەشیان هەبووە، بەڵام وێنەی شیعری جوانیش دەبینین.واتە شاعیرانی ئەوقیناغە بەگشتی هەر تەنها فۆرمی شیعرو ئستاتیکای وشەیان بایەخ پێنەداوە، بەڵکو لەئاستی گوتارو ناوەڕۆکیشدا، هەڵگری گومان و پرسیارو لێکدانەوەی دیاردەکانی ژیان بوونە.

لەپەراوێزیشەوە هەخنەیان کردووە. هاوکات هانی مرۆڤی کوردییان داوە، هەمیشە بە گشت ژیانی باوو دابچێتەوە یاخی ببێت لە ئاست ئەو کێت و بەندانەی ئازادییەکانی مرۆڤ سنووردار دەکەن. بە پێچەوانەی بەشێکی زۆری شیعری نەوەی ئێستا کەنەناوەڕۆك، نە زمانی شیعریشیان لەو ئاستەدا نییە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشن. بگرە هەندێ جارزمانەکەیان هێندە سادەو ناشیعری دەبێتەوە، کەخوێنەر لەخۆی بپرسێت کەئەمە شیعرە، یاخود وێنەی کەسێکی نەخۆش کە لەتایەکی بەرزدایە.هەتا بەشێکی زۆری شیعری ئەوەنەوەیەش بەراورد بکەین بەشیعری هەفتاکان، باشتر ماهییەتی پووچگەرایی شیعری بێ ناوەڕۆك و ئەرزشمان لای ئەونەوەیە بۆدەردەکەوێت. لەشیعری هەفتاکاندا(جەلالی میرزا کەریم) ناوێکی دیاروبەرچاوە.شیعرەکانی هەڵگری پەیامێکی مرۆیی و شۆڕشگێرین کەهەمیشە خەون بە ژیانێکی شایستەتر دەبینێت. ئەم شاعیرە داهێنەرە لەشیعرێکیدا کە لە ساڵی 1971 بڵاویکردۆتەوە دەڵێت:*****_

دڵدارەکەم…دوای خوێندنەوەی ئامۆژگاریی..
سێبەری تەرمی مردووان بە خوێن بشۆن..
سەرهەڵگرن بۆن بۆن..
ڕێکخەری شار وتی بێ کوڵ سەرهەلگرم..
قورگی کام نەهەنگی تاری دەریای شەوگار.. بە سەوڵی پرچم هەڵدرم..
سەرهەڵگرن بۆن.. جارێکی تر سەنگەر بە خوێن بەگڕبشۆن..

چل و هەفت ساڵ لەمەوبەر، جەلالی شاعیرچەندین وشەی جوانی لە شیعرەکەیدا بەرجەستەکردووە، کەکاتێ خوێنەردەیخوێنێتەوە، سەرنجیان ڕادەکێشێت.(سێبەری تەرم)(قوڕگی نەهەنگ) (سەوڵی پرچ)(سەنگەری گڵ). ئەم وشانەبەسەریەکەوە، لەپاڵ مانایەکی شیعری، ئستاتیکایەکیشیان بەدەقەکە داوە. بەگومان ئەگەرلەئاستی هێزووتوانا بۆوانینە پرچی مرۆڤ، ئەوا هەرگیز ناتوانێت ببێتە سەوڵ. بەڵام داهێنان و جیاوازی ئەم شاعیرە لەوە دایە کەپرچ دەکاتە سەوڵ.

بەڵام وەزیفەی شیعرلێرەدا کۆتایی نایەت، بەکودەست پێدەکات. ئەم قۆناغەرتەنها بۆماتریالێکی مردوو نابێتە سەوڵ. بەکوکاروئامانجی

خ‌ی هه‌یه. ئه‌ویش ده‌بێ قورگی نه‌هه‌نگی ده‌ریای شه‌وی تاری پڕ ببڕێت تاکوئاسۆ ده‌ربکه‌وێت. ده‌بێ سه‌نگه‌ر به‌خوێن به‌گڕبشۆن، بۆ ئه‌وه‌ی بگه‌ینه خ‌ۆری ئازادی. بێگومان من ده‌زانم له‌نێوان ئه‌رك و ڕێگای شیعرله‌هه‌فتاکان وئێستادا، جیاوازییه‌کی چه‌ندگه‌وره‌ی مۆژوویی و بابه‌تی و کۆمه‌ڵایه‌تی هه‌یه.

بۆیه‌مه‌به‌ستی ئێمه‌ئه‌وه‌نییه شاعیرێکی ئێستا، وەك هه‌فتاکان بنووسێت.چونکه ده‌زانین ناوه‌ڕۆك وپه‌یامی شیعرجیایه‌له‌ئێستادا به‌ڵام شیعربه‌گشتی هه‌ڵگری پەیامێکی ئینسانییه.ئه‌وه‌ه‌هه‌نده‌ئیسنانییه پەیوەست نییه‌به‌قۆناغێکی دیاریکراو. ده‌شێ له‌هه‌مووکاتێکدا هه‌ڵنگبداته‌وه.چه‌ند ژیان ئاڵۆزبێت، چه‌ندمرۆڤ له‌نێوخه‌مه‌کانی بوون وەڕگاردا نغرۆببێت، ئه‌وه‌ه‌هه‌نده ئینسانییه قووترده‌بێته‌وه. له‌به‌شێکی زۆری شیعری نه‌وه‌ی ئێستادا، ئه‌و هه‌ه‌نده‌ونه.شیعربۆته‌قسه‌ی ڕۆژنامه‌زکراوی بێ مانا‌و بێ فۆڕم و ناوەڕۆك. بۆته‌نووسینه‌وه‌ی دیارده‌کانی ڕۆژ.ئه‌زموونه‌تایبه‌تی و که‌سییه بێ مانا‌کانی خ‌ۆیان که‌هیچ پەیوەندییه‌کییان به‌خ‌ۆنه‌ری شیعره‌وه‌نییه.ئێمه لێره‌داوەك خوێنه‌رێك له‌به‌رامبه‌رئه‌وشیعره‌ی(جه‌لالی میرزا که‌ریم)دا، نمووونه‌له‌شیعری شاعێرێکی نه‌وه‌ی ئێستادێنینه‌وه.(غه‌مگین بڕۆی) له‌شیعرێکدا ده‌ڵێت:_******

بمخه‌نه قۆدییه‌ك..
سه‌رم له‌سه‌ر دابخه‌ن..
تاسه‌رده‌مێکی تر..
له‌پەراوێزی ونبووندا بمشارنه‌وه..

شاعیر له‌بڕی ئه‌وه‌ی به گژ ئه‌و اقیعه‌دا دابێته‌وه که تیایدا له‌نامۆبوون و به‌ریه‌ککه‌وتندایه، به‌پێچه‌وانه‌وه خ‌ۆی له‌قۆدییه‌کدا ده‌شارێته‌وه. واته به‌کورتییه‌که‌ی هه‌ڵدێت. بۆخ‌ۆی ده‌ژیت و ئیدی باکی به‌وه‌نییه‌له ده‌وروبه‌ری چی ده‌گوزه‌ڕێ، چی ڕووده‌دات. ئه‌وه‌گرنگه خ‌ۆی له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌بێت و له‌پەراوێزێکدا بیشارنه‌وه. بێگومان مرۆڤیش که‌خ‌ۆی شارده‌وه ئیدی هیچ ڕۆڵێکی له‌ئاست گۆڕانکارییه‌کان نابێت. ناتوانێت ئه‌و واقیعه‌ی تیایداده‌ژیت، به‌واقیعێکی گونجاوتربگۆڕێت.شاعیران نابێ بچنه‌وه نێوخ‌ۆیان. ده‌بێ یاخی ببن.

ده‌بێ هه‌وڵی جوانترکردنی ژیان بده‌ن. ده‌بێ مرۆڤه‌کان فێربکه‌ن به گژواقیعی دڵگمادابچنه‌وه. ده‌بێ له‌ڕۆی شیعره‌وه‌ئه‌وهه‌سته‌یان لا دروست بکه‌ن که‌ژیان هه‌رکاتێ وەستا بگه‌ن وزه‌کاوده‌بێت. شاعیر ده‌بێ له‌ڕۆی پەیامه‌شیعرییه‌که‌یه‌وه ئه‌وهه‌سته لای هه‌موومان دروست بکات که‌ژیان

خۆشاردنەوەنییە. بەکونوبووونەوەوگۆانکارییە. خۆنەر کاتێ ئەوبەناوشیعرەی بڕۆی دەبینێت وبەراوردی دەکات لەگەڵ شیعرەکەی جەلالی میرزاکەریم، دەگاتە ئەوڕاستییە کەشاعیرێك چل و هەفت ساڵ لەمەوبەرکەنیوئەوەندەی ئێستاش ژیان ناشرین وبێ مانا نەبووە، چۆن لەشاعیرێکی نەوەی ئێستا زیاترونوێگەریانەتربیری کردۆتەوە.چۆن ڕوانیویەتییە ژیان چۆن هانی مرۆڤەکان دەدات یاخی ببن وبڕۆن. بەڵام شاعیرێکی ئێستا،ئێستایەك کەبەهەموویەوەرێك ژیانێکی ئاڕاز، بێ مانا، بێ جوانی و بێ ناوەڕۆك، بێ پیرۆزی وبێ بەها مرۆییەکانە، خۆی دەشارێتەوەلەپەراوێزێکی ونبووودا. ئەمەش دەلالەتە لەوەی کەشیعرئەو ڕۆحەومانای جارانی نەماوە.

لەکاتێکدا سەردەمانێك پڕشمەرگە هەبوو خۆزگەی دەخواست شەهید ببێت، تەنها بۆ ئەوەی شوێنکەوتەی شیعرێکی بێبنووسێت. کەچی نەوەی ئێستا باسی قەدی وخۆشاردنەوەدەکات. کەنەچەمکی شیعرین، نەئستاتیکی و هەندێکی وشەسازیشیان هەیە کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشن. شیعر هەرتەنها ناوەڕۆك نییە، بەڵکولەیەك کاتدا فۆرم وناوەڕۆکە. بۆیە ئاستی چۆڕبینینی دەقێك لەشیعردا پەیوەستەبەوشەی شیعری وئەو وێنەهونەریەشی لەڕۆی زمانەوە بەرجەستەدەکرێت. ئەگەر ئستاتیکای وشەلەشیعردا لەئاستێك نەبێت کەسەرنجی خوێنەرڕابکێشێ ئیدی جیاوازی لەنێوان شیعرو قسە چییە. کەشیعر ماناو چۆڕو جوانی جارانی نەماوە لەبەرئەوە نییە سەردەمی شیعروخوێنەری شیعر نەماوە.بەڵکولەسەنگەی ئەوەیەکەزۆرجارشیعر دەبێتەقسە ڕۆزکردنێکی ئاسایی بێ ناوەڕۆك، کەناتوانێت بەقەدگۆانەوەی چیرۆکێکی میللی بەر ئاگردان سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێ..

_____

پەراوێزەکان:_

*ڕەوە تفەنگ هۆلانەی سەنگەر چۆ ناکات/ شیعر/ فەرهاد شاکەلی/ ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە_1015)ڕۆژی پێنجشەممە 2017-11-16.

**شیعری ڕەنج سەنگاوی/ ڕۆژنامەی(هەولێر) ژمارە(2732)لە 2017_11_21.

*** کۆمبەس کیشوەرێکی دیکەدەزێتەوە/شیعر/ئەبوبەکر خۆشناو/1976_هەولێر.

**** شیعری بەشدارسامی(ڕەخنەی چاودێر)ژمارە(576)لە 2017_11_20.

***** شیعری (جەلالی میرزاکەریم) ڕوانینەکانی چاوی شەقام.

کەبەسوپاسەوە سەباح هەنجدەری شاعیر، جارێکی دیکەو لەچاپێکی نوێدا ئەو کۆمەڵە شیعرەی چاپکردۆتەوە.
****** شیعری غەمگین بۆی لەووتبوونەوەی وشەکان..

*ئەم هەواڵەیە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1068)ی ڕۆژی 20-12-2018 بڵاوکراوەتەوە…

فەرهەنگێک کوردی-فەرەنسی-ئینگلیزی ... نووسین و ئامادەکردنی: زانکۆ یاری

(وشە، هزر، زمان، دەروونناسی، کۆمەڵناسی، فەلسەفە)

مرۆڤ، بە زمانەوە مرۆڤە کە دەورووبەری هەست پێدەکات و پێکهاتەی هزریی دەتە بەرهەم. چونکوو زمان کەرستەی هوونەکبیری و داهێنانە. (د، شوانی 1393) زمان بەردی بناغەی هەر کولتوورێکە و یەکەم ئامرازی تێگەیشتن و بیرکردنەوەیە. زمانی کوردی، ئەمڕۆ بە بەوای زانایان و ڕۆژهەڵاتناسان و بە گوێرەی جوگرافیای مێژووی کوردستان و بەهۆی تایبەتمەندییەکانی زمانناسییەوە، دڕێژەی ئاوگۆ بەسەردا هاتووی بنەماڵەی زمانی ئاریایی و لە لقی زمانی مێدییە (Medes). (د، هوخزادی 1389)
لێکۆینەوە لەسەر وشە زانستییەکان و کارکردن لەو بوارەدا، زمان دەوڵەمەندە دەکات و توانای زمان بەرانبەری گرفتان دەپارێزێت. لێرەدا ئامانجمان ئەوەیە کاتێک کە قوتابی و خوێنەرێک (بەتایبەت ئەوانەی کە زۆر تامەزرۆی زمانی زگماکیی خۆیانن) زاراوەیەکی پسپۆرانە دەبینێت، لە هاوواتا کوردییەکەی تێبگات؛ هەروەها هەوڵدانێ بۆ گۆیاندنی واتای زانستیی وشەکان. لێرەدا لە پێرستی خوارەوە، هەندێک وشەی زانستی لە بوارەکانی وشە، زمان، دەروونناسی، کۆمەڵناسی و فەلسەفە دەخەینەڕوو، کە لە زمانی فارسی و ئینگلیزیدا هەڵبژێردراون و بەرانبەرە کوردییەکیان بۆ نووسراوە.

-بەشی یەکەم: وێژە

	کوردی	فەرەنسی	ئینگلیزی		کوردی	فەرەنسی	ئینگلیزی
1	شێوەزار	Accentuer	Accent	16	کێش‌ناسی	Métrique	Metircs
2	کورتیلەچیرۆک	_	Anecdote	17	بان چیرۆک	_	Meta fiction
3	بۆچوون، ڕێباز	Approcher	Approach	18	بەهاماندە	Normatif	Normative
4	گاڵتەجاڕی	_	Burlesque	19	کورتەڕۆمان	Nouvelle	Novelette
5	کۆڕی گۆرانیبێژان	Chœur	Chorus	20	لێدوان، ئاخاوتن	Discours solennel	Oration
6	ئاکام	Dénouement	Denouement	21	بەخشانی ڕازاوە – دەستکرد	_	Ornate Prose
7	ڕاڤە	_	Exposition	22	چیرۆکی ڕەوشتی	Parabole	Parable
8	چیرۆکی نەتەوەیی	Conte, conte populaire	Folktale	23	چوارخشتەکی	_	Quatrain
9	داهاتووخوازی	Futurisme	Futurism	24	مەڕوا، پاشەل	Strophe, vers	Rhyme
10	چەشنی بەرهەمی وێژەیی	_	Genre	25	تاقم	Secte	Sect
11	ئاماژەیی	_	Heraldic	26	شێواز	modèle	Style
12	تەوس، توانج	Ironie	Irony	27	خاڵی وەرچەرخان	lapointe tourner	Turning Point
13	ئاوات	_	Illusion	28	تاکواتا	Univoque	Univocal
14	ڕۆژنامەگەری	Journalisme	Journalism	29	تەوسی وشەیی	Ironie Verbale	Verbal Irony
15	چامەی ئەڤینی	Poème d'amour	Love Poem	30	بەرهەف	Travail, œvrer	Work

-بەشی دووهەم: ڕێزمان

	کوردی		ئینگلیزی	فەرەنسی	کوردی	
1	بەرکاری ڕاستەخۆ	16	Accusative	Accusatif	پەیوەندی	Relatives
2	ناوەڵناوئاسا	17	Adjectival	Adjectif	جێناوی نوولایەنە	Reciprocal Pronoun
3	کرداری یاریدەر	18	Auxiliary Particle	Particule Auxiliaire	ڕستە	Sentence
4	نۆخەکانی بەراوەرد	19	Comparison	Comparaison	لارەمێل	Slash
5	گەردانکردن (-ی کردار)	20	Conjugation	Conjugaison	بکەر . کردار	Subject
6	گەردانکردن (-ی ناو . جێناو . ناوەڵناو)	21	Declination	Déclinaison	وێچوون	Subjunctive
7	ڕستەی بەرمێوور	22	Finite Clause		بەرزترین	Superlative
8	نۆخی خستنەپاڵی	23	Genitive	Génitif	بڕگە	Syllable
9	ئامرازی سەرسوڕمان	24	Interjection	-	هاوواتا	Thesaurus, Synonym, Synonymous
10	نیشانە	25	Mark	Marque	پێکهاتەی ڕستە . ڕستەنووسی	Syntax
11	بکەر	26	Nominative	Nominatif	دەم	Tense
12	بەرکار	27	Object	Objet	ئاواز	Tone
13	ناکارا	28	Passive	Passif	تێپەڕ	Transitive
14	جێناوی خاوەنی	29	Pronoun Possessive	Pronom Possessif	خاڵ (.)	Dot
15	جێناوی خۆیی	30	Reflexive Pronoun	Réfléchi Pronom	جۆری وشە	Class Word

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha3.jpg

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha4.jpg

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2019/01/wezha5.jpg

-نووسین و ئامادەکردنی: زانکۆ یاری

Email: zanko.yari@yahoo.co.uk

سەرچاوەکان:

1- بۆکانی، سابیر بەکر، "فەرهەنگی سایکۆلۆژی"، ل: 2، بڵاوکردنەوەی نووسەر. سلێمانی .2004

1-د. ۆخزادی، عەلی، "ۆزمانی کوردی سۆرانی"، ل: 2، بڵاوکردنەوەی کوردستان. سنە .1389

3-د. شوانی، ۆەفۆق، "کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکانی خوێندن بە زمانی دایک"، ل: 120، تیشک/35. هەولێر .1393

Http://trovamy.altervista.org/ English: Wikitionary,-4
(available under the CC BY-SA 3.0 license)
5-Http://trovamy.altervista.org/ Française: Wikitionnaire, (et
(il est disponible sous license CC BY-SA 3.0

چەمکی ئازادی لە پانتایی بیری نەتەوەیی و دیدی جەمال نەبەزدا ... هەڵە بەرزنجەیی

{{ ئازادی ئەمەمان هیچ نییە،جگە لە ئازادی تەکەشان لە پەناوی ئازدی دا}} ج. پ. سارتەر

هەر لەگەڵ ماڵئاوایی زانا و بیرمەندی گەورە جەمال نەبەزدا، گوتەیەکی مامۆستا« ئازادی لە سەربەخۆیی بەنرختر» بووە جێی باسکی گەرمی میدیا و گەلە لە دەستان و نێیارانی مامۆستا. هەندک لەمانە لەکدانەوەی نادروستیان بە ئەم گوتەیە کرد و بە مەبەستی سیاسی بەکاریان هێنا. گەلەکیش وەک بەرپەرچدانەوەیەک بەرامبەر بەم قسەیە کەوتنە خۆ. بەشکی زەریش لە خوێنەران لە مانا و دەلالەتی ئەم دروشمە و ناوەڕۆکەی حاڵی نەبوون، بۆکیشیان بە چەواشەکاریی و دیماگۆگی پەنایان بردە بەر ئەم قسەیە.

ئەگەرچی مێژووی تەکەشان و هەوڵی مرۆڤ بە بەدەستهێنانی ئازادی زۆر دوورودرێژە، گەلێ زانا و هزرڤانی گەورەی جیهانی وەک ئیبرهام لینکۆلن و ژان ژاک ڕوسۆ و ئەلبێرت شڤایسەر و... هتد قسەیان لەسەر ئازادی کردووە و بەرز نرخاندوویانە. لەوەش زیاتر هەر یەک لە ئەمە ئەم قسە بەناوبانگەی بیستووە: مرۆڤ بە ئازادی لەدایک بووە. هەبەت لەم دەرفەتە تەسکەدا جێی ئەوە نابەتەوە خەمان بە قوڵایی مەژوودا شۆڕ بکەینەوە و بگەینەوە بە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی بەهای « ئازادی» لای مرۆڤ. بەڵام بە ئەوەی دەسپێکێکی نووسراو و دیاری بکەینە وەک سەرەتایەک تا بچینە نێو باسکەوە، ئاماژە بە شەرشی فەرەنسی بەر لە دوو سەدە لەمەوبەر دەدەین. بە دروشمەکانی" ئازادی، یەکسانی برایەتی" بەرپا بوو. ئەم شەرشە و گەلە لە بزاڤ و

شەرشەکانی تریش لەمڕۆووی مرۆڤایەتی دا، لە پەناوی ئازادی دا بووون، یاخود دروشمی ئازادی کرێک و گوهەری داواکاریيە سەرکیيەکانی بووە. ئازادی دوا وەستگەی حەسانەوە و ئاسوودەیی مرۆڤ. ئازادی ئەو هەوار و مەنزەگایيە، کە کەتایی بە چەوسانەوەی مرۆڤ لە لایەن مرۆڤەوە دێنێت. ئەمە مانای بەرز و گوهەری بەهاداری ئازادیيە. ئازادی ئەو ژینگەیە و سەکەیيە، مرۆڤ بە کەت و زنجیر دەتوانێ، گوزارشت لە هەبوونی خەیی و خەون و ئاواتەکانی بکات.

لە باشووری کوردستانیش لەناوەڕاستی پەنجاکانی سەدەی رابووردووەدا، بزاڤ و هەبازێکی نوێ سەری هەڵدا،کە بە دید و تەوانینێکی نوێوە بە پرسی نەتەوەیی کورد هاتە کایەوە و لە هوانگەیەکی گشتەوە، بایەخی دا بە «چەمکی ئازادی» لە چوارچێوەی مانیفێستێکی سیاسی فەلسەفی دا. ئەم چەمک و جیهانیبینییە، سەرەتا لەچوارچێوەی قەوارەیەکی وەک کاژیک « کەمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتی کورد» لە ١٤/٤/١٩٥٩ ،ئازادی دروشمی سەرکیيەتی و دواتر لە دامەزراندنی پارتی سۆسیالیستی کوردـ پاسۆک دا لە ١١/٩/١٩٧٥ دا، بە دروشمی « کوردستانێکی ئازاد و گەلێکی یەکسان » خەی بەرجەستە دەکات.

دروشم و ئامانجی ئازادی چ بە کاژیک چ بە پاسۆک شاکەکە و شاگە و شائامانجی هەرە بەرز و ستراتیژی گرنگ و پیرۆزی، بیروباوەڕ و هەبازی خەبات و تێکۆشان بووە و لە ئایندەش دا هەروا دەمێنێتەوە، تاوەکو نەتەوەی کورد بە باڵاترین و پیرۆزترین مافی سروشتی خەی لە ئازادی دا شاد دەبێت. هاوبیرانی نەتەوەیی بەدرێژایی خەباتی هزریی و سیاسیی و هەشنبیریی، تێکۆشاون بە بەدەستهێنانی ئازادی و لە هیچ کات و سەردەمێک دا، دەستبەرداری ئەم پرنسیپ و دروشمە ناوەندیيەی بیرکردنەوەی نەبووون و هەرگیزاو و هەرگیزیش نابن. دیارە لە هوانگەی هاوبیرانەوە، ئازادی بە یەکسانی، جگە لەوەی مەحاڵە بێتەدی، هاوکات ناتەواویشە و نابێتە هەکارێکی کاریگەر بە بەختەوەری مرۆڤ و ژینگەیەکی لەبار بە پەرەوکردنی حەز و خواستەکانی مرۆڤ. کەواتە بیری نەتەوایەتی ، بەچاوەکی بەنرخ و هەژاوە لە چەمکی " ئازادی و یەکسانی" هوانیوە و کردوویەتە پەرووپەگرام و ئەگەندای ژیانی هزریی و سیاسی و رەشنبیریی و دادپەروەریی خەی و بژەوی بەنرخ و گرنگی پەروەردەکردنی هەڵەکانی نەتەوەی کورد.

ئەم کورتە پەشکیيە بە ئەوە بوو، وەک پاشخانێکی مێژوویی و هزریی و سیاسی بیکەینە دەروازەیەک بە چوونەوە بە لای گووتەکەی مامۆستا نەبەز " ئازادی لەسەربەخۆیی بەنرختر ". جەمال نەبەز، هاوبیرێکی ئەم قوتابخانە هزرییە و بەم بیروباوەڕە گەشت بووە و سەرچاوەی

بیرکردنەوە و هێز و وزەی چالاکی لە دروشمی ئازادی و یەکسانییەوە وەرگرتووە. دواتریش خۆی وەک بیرمەندێک دەستی بەکارکردن لەم کایەدا کردووە، بە ئامانجی دووبارەکردنەوەی ئەم چەمکانە بەشداریەکی چالاکانەی بەپێزی لە نووسینەکانیەوە کردووە بۆ فراوانکردنی ئاسۆی تێگەیشتنیان.
مامۆستا نەبەز لە بیرکردنەوەیەکی قوول و کۆنتەکستێکی هزریی و فەلسەفی دا، دەت و دەیەوێ شیکار و شرۆڤەی زیاتر بۆ چەمکی ئازادی و یەکسانی بکات و هاوەندی دیکەش بەم چەمک و دروشمانە ببەخشێ و لە دروشمێکی سیاسییەوە بیگۆڕێتەوە بۆ قاڵبێکی تیۆریزەکردن. هەر بۆیە دەبینین باسێکی سەربەخۆ بۆ ئازادی تەرخان دەکات و پێی وایە: " یەکسانی لەئامی خستنەکاری، واتە کارپێکردنی تایبەتکاریی ئازادیی لە کەس / نەتەوە دا دەتە دی.

جێ پەنجەی مامۆستا لەم بوارەدا لەوەدا دەگەشێتەوە، کاتێ دەت و دەبینێ خودی ئازادیش سنووردارە. یاخود ئازادی وەک چەمکی هووت، بە بوونی میکانیزمێکی گونجاو و کارا، نە بەهایەکی تەواو سەنگین و نە هەڵگری گەورە گرنگ دەتوانێ بگەڕێ. کاتێ ئازادی تاکێک لەلایەن ئازادی ئەوی ترەوە دیاری کراو بێت. یاخود مرۆڤ با وای دابنێین ، مرۆڤ تەواو ئازادە، کەچی دەسەڵاتی نییە سوود لە ئازادییەکەی وەگرێ. مامۆستا نەبەز دەڵێ : ئازادی بەتەنیا بەس نییە، بەڵکو پێویستی تەواوکەرێکی هەبێت، ئەویش مافی دەسەڵاتە. واتە ئازادی بە بوونی مافی دەسەڵات ناتەواوە و کەماسی تێدایە. بەواتایەکی دیکە، گەر بێت و خاوەنی ئازادیش بێت، لە مافی دەسەڵاتی بەکارهێنانی ئەو ئازادییەی نەبێت، ئەوە ئازادییەکی ناتەواو و نوقسانە. کاتێکیش کەماسی لەئازادی بوو،واتە مرۆڤ هێشتا بە قۆناخی حەسانەوە و بەختەوەری نەگەشتووە و ئاسوودیی ژیانی زامن نەبووە. کەواتە لێرەدا مرۆڤ ناتوانێ بەتەواوی باس لە ئازادی بکات. بە نموونە گریمان سبەینێ کوردستان سەربەخۆ دەبێت. ئەمە مانای ئەوە نییە تاکی کورد بەتەواوی ئازادن. چونکە خەبات بە دادی کەمایەتی و ئازادی هێگا و ئێرکێکی سەخت و دوورودرێژ و زۆری ماوە پێی بگەین. بەم جۆرە دەبینین لە هەوانگەی جەمال نەبەزەوە، هەر ئازادییەک مافی دەسەڵاتێکی لە پشتەوە نەبێت، نیوە ئازادییە. دەرئەنجام دەگەینە ئەوەی بڵێین ئازادی و یەکسانی دوو دیوی یەک مەدالیان. و مافی دەسەڵات میکانیزمی پراکتیزەکردنییانە. قسەیەکی بەناوبانگ هەیە دەڵێ : کە دەستبەرداری ئازادی بێت لە پێناوی بەدەستهێنانی ئاسایش دا، ئەوە هەردووکیانی لە کیس دەچێ. ئاسایشی کوردی لێرەدا، بە حوکمی ئەو واقیعە هەڵکەوتوو نالەبارەی وەاتێکی کەلەنیالکراو و

دابەشکراو پارچەپارچە بووە، پرسی سەربەخۆیی. واتە ئەو هەموو قسەیەی لەسەر ئازادی و یەکسانی کردووەتە، جارێ لە ڕووی تیۆریی و هیپەتەزەوە کراوە. گەر بەت کوردستان سەربەخۆ نەبەت، ئەمە ناتوانین باس لە ئازادی بکەین، ئازادی لەسەر زەمینی داگیرکراوی و دابەشکراوی شین نابە، بەکو نامانکە لە سایەی سەربەخۆیی دا،دەتە بوونەوە. بەیەکا زەر گرنگە ئەم دوو چەمکە و قەناخەکانیان تێکەڵ نەکەین و جگەکە بە سەردەمکانیان نەکەین. وەک گەلێ کەس و لایەن بە مەرامێکی نادروستی سیاسی دەیانەوە کەکی لە وەرگرن.

بەڵێ تا کوردستان سەربەخۆ نەبەت، هەر قسەیەک لە ئازادی بکەین، لە ڕاستی و ئامانج دوور دەکەوینەو و زەر ناواقیعی دەبین. چونکە ئەزموونە مێژوویەکان پەمان دەڵێ: لە ژەر چەپۆکی داگیرکاری دا، کورد هەرچی هەبەت و خاوەنی هەر دەسکەات و ئازادییەکیش بەت، هی خۆی نییە و تەواو کاتییە، لەبەرئەوەی جارێ هەشتا هەڕەشە و مەترسی دوژمنانی لەسەرە. کاتێ سەرنج دەدەین لە پرسەی سەربەخۆیی و گرنگی و هەستیارییەکەی، وەک قەناغێک پێش گەیشتن بە ئازادی، ئەوسا دەزانین یەکەم ئامانج و وەستگە سەربەخۆییە. بەیەکا پەیوستە خەباتی کورد تا سەربەخۆیی دابین دەبەت، هەر بە سەربەخۆیی بەت. پەیوستە و پەیوەستییەکی ژیارییە و ئەقلانیشە، دروشمی سەربەخۆیی ئامانجی سەنتەڵی گشت پارت و کەمەڵە و سازی و هێزی ڕۆشنبیر و جەماوەری هۆشیار بەت. لە سەربەخۆیی بەولاوە، داواکردنی هەر مافێکی دیکە بە کوردە، ڕاست و دروست نییە. لە ئەوەی جگەی سەرنج و سەرسوڕمانە ئەوەیە بۆچی هەندێ کەس و لایەن بەوە خۆشحاڵن، کە چەمکی سەربەخۆیی داپاچن و تاوانەکەش بخەنە ئەستەی جەماڵ نەبەز! لە کاتێکدا ئەو بەدرێژایی تەمەنی بە سەربەخۆیی تێکۆشاوە!!.

شایانی وەبیرهێنانەوە، پرسی سەربەخۆیی قەناخێکی سیاسیی و ئامانجێکی کاتییە. مامۆستا نەبەزیش پێی وایە : سەربەخۆیی بەشێکە لە ئازادی،لە ئازادی، ئازادی و سەربەخۆیشی لە خۆ گرتووە. لەم سەرەتەیەی خەباتی سەربەخۆیی دا تێکۆشان و کارکردن بە گەیشتن بەئازادیش هاوشان بەڕێوە دەچێت. بەڵام دوای سەربەخۆ بوون خەبات بە ئازادی هەر درێژە دەکێشێ و هەر بەردەوامە. چونکە کە سەربەخۆ بوویت مانای وا نییە ئازادیشی، بەڵام کە ئازاد بوویت واتە سەربەخۆیشت. ئەم خاڵە هەستیارە پەیوستە وەک خۆی لەی حاڵی بین و خەمان بە هەڵەدا نەبین. بەڵێ دوای گەیشتنە سەربەخۆیی، کورد دەتوانێ باشتر قسە لەسەر ئازادی و مافەکانی تر بکات. لەم بارودۆخەی نێتەوەی کورددا، نابەت هیچ ئامانج و دروشم و ئایدەلۆژی

و ستراتیژیک پێش لە سەربەخۆیی بگرێت. هەر تەنیا سەربەخۆیی، دەبێتە بەردەبازی ئازادی. کاتێک پاسەوانی کوردستانێکی ئازاد. واتە کوردستانێکی سەربەخۆ و یەکگرتوو و ئازاد. بەڵام لەبەر ئەمەیە، بەڵای ماموستا نەبەز و گشت هاوبیرانی کوردایەتییەوە، کە مانا و ناوەڕۆکی و بەهای ئازادی لە سەربەخۆیی گرنگترە، بۆ پێداویستیانەی گرێ دراون بە چارەنووس و هەڵکەوتی بارودۆخی نەتەوەی کورد و نیشتمانی کوردستانەوە. نەک پێچەوانەکەی.

پوختەی باس: ئازادی تایبەتمەندیەکی خەڵسک و سروشتی مرۆڤ،لەگەڵ لەدایکبوونی دا ئەم تایبەتمەندێتییە دێتە مەیدانەوە. ئازادی نە کەس دەیدات و نەکەس مافی لێسەندنەوەی ئەم تایبەتکارییەی لە کەسکی تر هەیە. ئازادیش بە تەنها بەهایەکی هووت و نیوەناچێ، تەواوکەرەکەی یەکسانییە. یەکسانیش بریتییە لە پراکتیزەکردنی ئازادی، واتە خستنەکار و بەکارهێنانی ئازادی لە هووی پراکتیکییەوە. ئەم دوو چەمکەش بە میکانیزمێکی کارا،شیاوی هاتنەدی و سوود لێوەرگرتنێکی تەندروست نییە، گەر بێت و مرۆڤ مافی دەسەڵاتی بەکارهێنانی ئازادی نەبێت، بە ئاوەی مرۆڤ یاخود نەتەوەکانی پێ یەکسان بکات. یەکسانی لەدەسەڵات دا، کە دایکی هەموو یەکسانییەکانی تری نێوان مرۆڤکانە. واتە مرۆڤکان مافی دەسەڵاتیان وەک یەکی لە دێت. بەشی مرۆڤکان لەدەسەڵات ئەوە نابێت، کەسک زۆر و کەسک کەم. ئەم نموونەیش بەسەر نەتەوەکان دا جێبەجێ دەبێت. واتە نەتەوەکانیش دەبێت لە ئازادی و یەکسانی و مافی دەسەڵات دا هاوشێوەی یەک بن. نابێت تورک و عەرەب و فارس دەوڵەتیان هەبێت و کورد بە دەوڵەت بێت. یاخود ئێوان باڵا و سەردەست بن و کورد بندەست بێت. گەرەکە لای مرۆڤی ژیر و نەتەوەی هەشیار، هەموو وەک یەک مافی یەکسانیان هەبێت. کەواتە ئەو نەتەوانە نابە خەیان خاوەن دەوڵەت بن و بە ئەمە بڕن بە مافی کولتووری و ئەتەنەمی ئازی بن. یاخود ئەمە خاوەن دەوڵەتین و ئەوە نابە ببنە دەوڵەت. جگە لەمەش ئاوەی ژیان نیشانی دەدات، مافی دەسەڵات بە پراکتیزەکردنی ئازادی ،لەسەر زەمینی واقیع دا تەنها دەزگای دەوڵەتە کە بتوانێ ئەو ئەرکە بەجێ بگەیەنێ. بە دەوڵەت مەحاڵە مافی دەسەڵاتت هەبێت و ئامادەگیت لە هووداو و پێشهاتەکان دا هەبێت و بتوانی پراکتیزەی دەسەڵاتی خۆی بکەیت. کەواتە کوردیش دەبێت وەک گەلانی جیهان بێتە خاوەنی ئەرگانی گرنگ و هەستیاری دەوڵەت ، بە ئاوەی کار بە ئامانجەکان بکات.

ئاڵەرەدا کورد جگە لە داگیرکراویی و دابەشکراویەکەی،هاوکات مافی

ئازادی سروشتی و یەکسانی هاوماناو دەستاتی وەک ئەوان نییە. بۆیەکا دەبینین کورد خەبات دەکات بۆ بەدەست هێنانی ئەم ماف و ئامانجانە. دیارە تا کوردیش بەهەمان مافی هەوای خۆی نەگات، وا ئەوانیش ناتوانین بۆ کامی دەی خۆیان ژیانێکی ئاسوودە و ئارام بەسەر بەرن. ئاخر دەستبەرداربوونی مافی سەربەخۆیی و ئازادی، دەکاتەوە کەمبوونەوەی هەموو مافەکان لە بەرامبەر ئەوانی دیکەدا. ئەمەش ناوەڕۆکی هاستەقینەی بیری ئازادی و یەکسانییە لای هاوبیرانی نەتەوەیی. هەر بۆم پەداویستی و هەوانگیرەوە، هاوبیران تا سەربەخۆبوونی کورد و کوردستان، بۆ سەربەخۆیی بەشەوێکی سەرکی خەبات دەکەن، دوای سەربەخۆیش تەکۆشان بۆ ئازادی و یەکسانی هەر بەرقەرار دەبێت. کەتایی باسکە بۆ گوتەیەکی ژان ژاک ڕۆسۆ دەهێنم لەمەڕ ئازادییەوە دەڵێ: ئازادی مەرەف لەوەدا نییە، ئەوەی حەزی لێیەتی دەتوانێ بیکات، بەڵکو لەوەدایە پەویست نەبێت ئەوە بکات کە نایەوێ بیکات. کەواتە لەڕشدا مافی دەسەڵات پرسکی جەوهەری گرنگ وەک میکانیزمێک بۆ بەکارهێنانی ئازادی.

ـ سڵاو لە گیانی پاکی مامۆستا جەمال نەبەز و گشت ئازادیخوازانی کورد و کوردستان و جیهان.
. سەرنج: ئەم وتارە لە ١٧/١٧٢٠١٩ لە چلەی مامۆستا ج. نەبەزدا لە بەرلین خوێندراوەتەوە.

هەڵە بەرزنجەیی ١٧/١/٢٠١٩

کۆچ ... چۆلی فایەق

زۆریای ژیان لەم جوگرافیایەدا
شەپۆلکانی هزرم، لەخۆ ناگرن
لەپێناو بەردەوامی و
نوێبوونەوەی شەپۆلکانم...
لانیکەم
دەبێ
ئەقیانووسێک بدزمەوە...

لە ئاقاری سەربەستیی ئەرە

ئەسپی ئارەزووم پێ تاو نادرێ
بۆ تاودانی ئەسپی ئارەزووم
دێ بۆ
دەشتێکی بنەها تووە ببینمەوە...

هەرچی شەقامی شارێ
نەقشی بنەپەناوەکانمی لەسەر دیارێ
شارەوانی فەرمانی داوە
لەجیات ناوی ناوداران
بەپێی پای من، بە ژمارەی شەقاوەکانی قاچم
تابلۆی ناوونیشانی شەقامەکان
هەڵبواسرێ...

ئەم هەموو ڕەیەنە
بۆ چی؟
بۆ دووبارەنەبوونەوەی هەنگاوەکانمە...

لە عیشق
دووبارە و دووبارە
مەعشووقیم نیشان دەدەیتەوە
بێ ناپرسیت
چ عەزابێکە
کوێ بیت و مەعشووق بیت؟

لە دابڕان
دووبارە و دووبارە
هەموو ئەو قوژبنانەم نیشان دەدەیتەوە
کە ئازیزترینی من
لە پێش چاوی من
ڕووی خۆی لەسەریان دەنوێنێ،
خودا یەکجار ئەوی مراند
تۆ هەموو ڕۆژە دەیکوژیت و
مەرگیم نیشان دەدەیتەوە
چ عەزابێکە
هەموو ڕۆژێکی نووەم ماتەتم بۆ
وەک ئەوەی دوێشەوە
زیندووبووبێ!

ئەی ئەو هەلانەیەی
هەوایەکی نوەم پێ هەناژی
من لە دووبارەبوونەوەت وەس بووم
ئەی شاری نەفرەتیی چوارخوداڤەندەکە
ئەی دووبارەترین شاری دنیا
ئەرە تە تە،
تا کەی لە من وەس نابیت؟

دەنگی "من" بە گوێی "خەم" دەڵێ
پێستەی نوێ .. بخشێنە
بەنی نوێ .. بە کە
دەنگی نوێ .. ببیستە
ڕەنگە نوێ .. ببینە
تامی نوێ .. بچێژە…

قاچەکم لەنەو فیکر
قاچەکم لەنەو ئەدەب
هەزاران جار عەق و دەم
بە پەیەکانم پێ کەنیون…

ئەو قاچانەم، چەشنی چرقەی نیوەڕۆ
خەیان بە تواندنەوەی داکەسان و دانیشتنی
وجوودی من، مەناس داوە…
قاچەکانم
تەمای ماچی خاکەکی دیکەیان هەیە
دەخوازن
بە سواری هەستێ
بەسەر بەرزاییەکانی هەمالایا بکەون،
بەدووی یەگییەکی پێنج-سەت ساڵە بگەڕێن،
پێ لەسەر پەیژەیەکی پەڕاین
خە بگەیننە سەر ملی فیلەک
ڕووبارێ پێ لە مار و تەمساحەکانی
هێندوستان ببڕن،
چل و هەشت کاژێر
لە سەید بەدەویی تەنتا
لەگەڵ سەفیان
بەڕەقسن و سەما بە خوا بکەن،
قاچەکانم

مرۆڤکیان هەڵگرتووە
تەمای وایە
لە سەنگافورە مەزی تیژ بخوات،
چای سوور
چای بە خوێی ئەندەنەسیا بخواتەوە،
لەگەڵ مەگەلان لە سیلان ئەنەناس کاوەژ بکاتەوە،
دەبێن لە دوورگەی بالە
نانی ماسی چە دەکرە
قاچەکانی چوونە وە دەخوازە،
دەی خواردنی مار و مەرووڵەکانی
هەنگ کەنگی دەوە،
یادی فلیپین دەکا
دەبەمەی هەڵکە
بە سماق و بیبەر لەسەر بکا،
بەسەر پشتی وشترە بکەوە
چاو لە فیرعەون و
هەرەمەکانی جیزەی میسرە
بگەڕێ،
گەلابیەیەک بپەشی
عەگالە لەسەر نە
لە سەحەای عەراقە
ڕەبابە بژەنە،
لەگەڵ سەگ و تاژیان
سەرخەوە بشکێنە،
بە عەمامەیەکی ڕەش
لە قوم
شین و واوەیلا بگەڕێ،
بە ڕوتوقوتییەوە
لە شەقامەکانی ئەمستردامە
تەر لێی وەسووڕێ،
بە هەستانەکی فەرهاد زیرەک
دەی سەرکەماری کەریای باکوور
نەرم بکا..
لەنەو
قاپووتەکی کەوا خوری هەورامان
لە وەڵاتە بەفر و ئەسکیمە،
لە شەوە

کە کاتێ تف هەڵدەی دەبەستێ
دەگەڵ قژکاکەکی لەوئاڵی ڕووسیایی
هەرچی شەرابی تڕی سپیە
چەپینە فرەنسایەکەی
بنەشە،
چارشێولەسەرکی جادووبازی مەغریبی
لە کەنارە ڕاموسە،
لە فەکەی نەوان
تەکیە و نیەەک
کتێبی سەمفەنیای ژیان بنووسە،
لە فارگەنی هەشتەمینی
شەماندەفەری نەوان
وارشە و ڤیەننا
وانەی نەتەی مەسیقا بخوێنێت،
لە تەمیناییەکەە میلانە
فەری دروویین ببێ
بە یادی ئەلیفەر
کتێبێ لە ڤینیسیا بدزێ
لە تەکساس
دە هەزار دۆلار لە قومارخانێ
بژمێرە،
لە بەمبای
مەریجوانەی ئەفەغانی بکەشە،
هەر بە دیتنی دکتەرێ چاوبازەکان
سێ مانگ
لە نەخۆشخانەیەکی تەهران بکەوە،
لای گەڵی گەتێ
مالی بیتهۆڤن
مەرقەدی ەەمی
کارگەی کانشیکەف
قەورستانی قاهیرێ
تیاترخانەی موسەە
حەفتەیەک بخەوە…
بکرێتێ سەرکی نەتەوێ یەکگرتووەکان
بە فەرمان و دەستی خەی
هەرچیی کتێبێ بسووتێنرێ..
لەسەر گەڵی نالی

لە ئیستەنبوڵ
تەک تەک فرمێسک
بە غوربەتی ئەزەلیی کوردان
بەسەر دەی بژێنە،
ببە بە پەغەمبەر
خودا لە مرۆڤایەتیی بتارێنە
مرۆڤایەتیی لە خەی بتارێنە…
لە لانکە
تا گۆڕی سەر تاتشەر
وەتامی
دنیا "هیچ"ە
یان
"هیچ نییە"؟
لە کچەکانی بپرسە!
دژوارترین کێچ
بە وەتامی دژوارترین پرسیار…

گۆڤانی مەلوولیی ٢٠١٦

وەکو شاژنی دارستان پاشماوەی جەهل ئەماەم …. چنوور نامیق

گەمانە ژنێک زەری ماوە بیست و ناتوانە
دەستێک بە ئاوەی دنیای بکاتەوە سزا هەیە
لەژورەکدا
جەهنەمی پیشان ئەدا
ئاوەیە بەگەی ئیلاهی
گەمانە ژن
ئیتر لەوە نا
ئا لەر
دیارە گاوانێ خەی بەهشت و جەهنەمە
دیارە گەینەوەی دنیا و قیامەتە لەر

من خۆکی ئەم زەوییە نیم
زەوییەک بۆتە ستەیجی
نمایشی جەهەنەم و پیاوانی خوا
لەو شوێنەی دەینی قورئان
ئەکرێ بە ئاڵبومی وێنە...
سوتاندنی مرۆڤەکان ئەبێتە بەشێ دیدار و عەسرە چایی و هیلاکبونی
دایکەکی ووو بزەکاو
دەسموچێنی ڕیشسپیان و
گەیشتوی بەرژەوەندی بزنسمان و
گەرمبونی ئاحادیسی گوئاگردانی بوختان و
ساغکردنەوەی چەن پرژیەکی بەسەرچوو...
ئیتر لەرێ؟
نا نا لەرێ
کە ناپاکی ژن و پیاوەک ئاگاتە بە برائەت و
عەشقی پیاوەک دابەش ئەبێتە سەر کەمەڵە ژن...
ئەم فیلمی جاریەکانی سەردەمی زووم پیشان ئەدا...،
دیسان لەرێ؟
نا نا لەرێ
ئەمانە ژن وەکو شاژنی دارستان ڕاوەستاوم
بەفرەک بەت و...
دەستەکی سارد بەووەتی منالی منا بێنەت و
جەستەی گەرمی یاخیبونی چەن ساتەکت ساردکاتەوە...
ئەمانە ژن
چاوەڕوانم ئەو بەت و قردەڵەی سپی بدات لەقژی منالیم..
لەوشەوە بەپروشە ناخی گەرمت ساردکاتەوە
ئەمانە ژن
تە ئازاترین ژنەکانی سەر زەویت
هەر تە توانیت لەسەردەمی ئەبو جەهلدا بڵێی نا...
هەنارە ژن
وەکو شاژنی دارستان چاوەڕوانی بارانەکم
برژانگم بەسەرکاتەوە
دانپیانانی ئاگرەکەی تە وەرگرە ...
ڕووی تەش مانگەکی تەراوە و
بەشەوقی خەم سە پەروانەی سوتاندووە
وەکو شاژنی دوای هەرەسی دارستان
بەدیار بەدەستاتی هەورەوە ئاوەستاوم
کەمێنی گەنجەکی موعتاد ئەخوێنمەوە

بەفەنتەکی زەر شپرزە نوسیویەتی
(یانار کونی بردا وسلاما علی سەوان)
ئەو سە منالەکەی سەوانی بیرچووە…
کەچی کچێک بە دنیاییەوە دەنوستت
من لەهەوڵەوە زانیم باوک منالی خەی ناسوتنە
هەنارە ژن
وەکو شاژنی دارستان لەدەرگای سەبەران ونم
قەت ناتوانم مشتە فینکی بەسەر ئەوەدا بپرژنم
ماندە ژن
ئەم ماندە تەمومژاوی کردووم و
گەڕەوەی تەدا نیە
ماندە ژن
ئیتر لەرە جێیەک نەما بە من و تە
پەم وایە جەهەنەم لەولا بونی نییە
چونکە پەچەوانەی فەتوای گشت تەریقەتەکان لەرە بینیم
ئیتر لەرە ناگیرسەوە
نا لەرە…
سیمایەک لەبەهەشت ئەچە و جەهەنەم دە و ئەیسوتنە
کە سە پەروانەی بەهەشتی بەدەوری تەوە داگیرسن
عەشق و وەات و متمانە نەما لەرە
ماندە ژن
وەکو شاژنی دارستانەکانی دوای جەنگی گشت مرۆڤەکان
پاشماوەی جەهل ئەماەم
چاوەوانی کلووە بەفر و نمە بارانی شپرزەم
تاکو بەت و ەوداوەکانی هەناسەت بنوسەت
تا من و تە لەگوناهی دەستی تاوان پاککاتەوە
ماندە ژنەکەی ژیان…

چنوور نامیق
2019-1-16

خوداوەند شیعر : د. علی شریعتی ... وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

خودایە.....
کفر ناکەم...پەرەشانم
چیت ئەوە لێ گیانم
بۆ ئەوەی خەم بمەوە
...دیلی ژیانت کردووم

خودایە.....
گەر جارێک لە عەرشەکەت
هاتیتە خوارێ
بەرگی " هەژاری" بپۆشی
بۆ پارووێک نان
لەخۆ ڕازی بوونت
بخەیتە ژێر پێ ی نامەردان
و
شەوی خاو و شکەت
دەستی بۆتاڵ و دەمی داخراو
بەرەو ماڵەکەت
بنێ ی هەنگاو
بۆ ئەرز و ئاسمانا کفر ئەکەی
مەگەر نایکەی ؟!

خودایە
خەزگێ جارێکی گەرمی هاوین
خەت بەیتە بەر سێبەری دیوارێک
لەوت بێی لە جامی
مسی قیراوی
و
هەر لەوبەر خەتەوە
تەلاری مەڵ مەڵ ، ببینی
و
مەشکت لە پارەی
ئەم لایە و ئەو لایە ، بخولێتەوە
بۆ ئەرز و ئاسمان کفر ئەکەی

مەگەر نایکەی ؟!!

خودایە.....
گەر هەژدک هوو بە هووی
بەشەرکانت بوویتەوە
لە حاڵی "بەندە" کانت بەخەبەر هاتیتەوە
لە حیکایەتی " خەڵق" ت
پەشیمان ئەبیتەوە

لەم " بوون"ە ، لەم داهێنانە
پەشیمان ئەبیتەوە

خودایە.....
تە بەرپرسیت،،
تە ئەزانی کە ئینسان بوون و مانەوە
چ دژوارییەکە لەم دونیایە
چ هەنجەک ئەکەشە
ئەو کەسەی ئینسانە
و
پەا و پە بە ئیحساسە

دوبنەماەی هاوشەوە مافیاو ستەمکار... فەرەیدون کونجرینی

کاتەك شاەی ئێران هەواەی خستنی حکومەت و داگیرکاری و سەرکەوتنی کودەتاکەی بیست" وتی" پدر و مادر ندارە سیاسەت" ئیدی نەهاتەوە ناو گەەپانی سیاسی و چوو" ئامانج لە هاپەەین و هیوای پەشمەرگەو هاوەاتیانی ئەنجامدەری هاپەەین نەهاتەدی و وەك شاە چوو" بنەماەی پارتی و یەکەتی شە. بە فیلتەری تورکی ئەردەغان و فارسی شیعەی سیاسەت دەکەن جەەوی ئابوقەیان لە هەمو هوانگەیەکەدا گرتتە ئەستە " جەنگی ناوخەیان ئەنجامدا کە لە دو تەوەردا دەخوەندرەتەوە "

١ / ئاشکرابونی سامانکی زۆری کانزایی و گومرکی سنوری وایکرد خوێنی لێپژناو بێ بڕۆ و لە 55% ی خەزانەکان زیانیان لێکەوت و نووکانیان بونە قوربانی دوبنەماڵەی مافیا" تا ساڵی ڕابوردو 2018 داهاتی ئیبراهیم خەلیل پتر لە یەك ملیۆن دۆلار ئۆژانەی بوو" سنورەکانی ژێر دەسەاتی یەکێتی داهاتی ئۆژانەی هاوشوێی ئیبراهیم خەلیلە و پتر لە 760 کان نەوت هەیە لە ژێر دەسەاتی پارتی و یەکێتی 440 پاڵاوگەی نەوتی نافەرمی کە بازرگانێ ئاشکان دەیبەن بەرەوە لێپژناو دووماند کردنی ئەمدو بنەماڵە " داهاتی ئاتون هەروەك نەزاندراو خەڵک بە ئاگابوە فەرمانگەی خانەکانی لەسەر داخراا! داهاتی مانگانەی پتر لە 100 ملیۆن دۆلار بوە" وەاتی ئێران ئابووقەی ئابوری لەسەرێ یەکەك بەهاوردەکردنی زەو زیو فەرمانگەی هەولێرو سلێمانی بوو تا وەاتانی ئۆڤغانستان ناوچەکانی تر سودمەند بون" وەك چۆن لە هیندستان و پاکستان نرخی زێڕ دوهێندەی نرخی قەتەر بەهایەتی، لە دەسەاتی عەبادی ئیبراهیم خەلیلی بەگرنگ نەزانی بەهەی فشاری تورکیاوە گەر دەسەاتی ئێراقی لە سنوری تورکیا هەبەت ئەوا تورکیا نرخی نەوتی لە 12 دۆلارەوە بەدەکرێ بە 30 دۆلار" ئەوەی گرنگ بوو فەرمانگەی خانەی نەودووەتی سلێمانی و هەولێربوو " فەرمانگەخانەکانی داخست تا ئەوداهاتێ بگەیتەوە بە فەرمانگەخانەی نەودووەتی بەغدا" لە ئێستاشدا هاوردەکردنی زێڕ لە وەاتانی خلیجەوە بە هەرەمی کوردستان ڕاگیراوە تەنها بەغداد ڕەگەدراوە

٢ / هەر لایەنێک زەرترین کوژراوی هەبەت مانەوەی مسۆگەرێ لە سەرەتای جەنگی ناوخۆو سیاسەتی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی تا کوشتاریان هەبەت جەماوەریان زەردەبەت و لە هەڵبژاردنەکاندا گرەوی براوە دەبن کە ڕیژی کوژراوو بەسەروشوێن گەیشتێ پتر لە 36 هەزار" ئیدی چەند حیزبی کوردی دامەزرەت نابنێ بەربەست بە نەمانیان" لەگەڵ ئەویشدا پاڵاماری هەر هەزو لایەنێکی تریاندا بە بچوکردنەویان و بە ئاراستەیەك هەشتویانەتەوە ناتوانن بە هەزو پانتایی ئەوانیان پێبکرێ باسیش لە دیموکراسی فرە حیزبی دەکەن هەر لایەنێک بەت و داکەکی لە مافی گەل بکات بەئاشکرا ڕەگیری لەدەکەن و خاوەن کوژراوەکان دەبنە دەمراسیان و دژیان" ئەوانەی لە جەنگی ناوخۆدا کوێ برا یان هەر کەسکیێ نزیکیان لەدەستدابەت ئامادەیی ئەویان نیێ هاواو هاودەنگ یان بچنە ناو لایەنێکی تر چونکە بنەماڵەی پارتی و یەکێتی ئازارەکی هاوهایان چاندوە لە هزن و بیروباوەڕیاندا لانادەن ناشهەڕن لایەنی خاوەن کوژراو لێپگەی کەمبەتەوە"

ئاوەی دیمەم مەبەستمە دەبێت خەڵك هەشیارتر بێت و خۆی بۆئاگا بهێنێ لەو خاوە قوڵەی تێیدایەو چەقبەستو بوە ، دەنا بنەماڵە پارتی و یەکێتی ناکۆن و دەمێنێوە هەروەك چۆن لە ماوەی 27 ساڵی ڕابوردودا هەناویانە خراپتر دەبن بە خەڵك و خەشیان بەهێزترو دەوڵەمەندتر دەکەن" ئەژانێك دێت هاوڵاتیەك دەنمێ زاویەکی بیناوە و بکەڵ" دەبێت ڕاوەستێ بە پارتی و یەکێتی بکات " ئەوان تەواوی هەرەمی کوردستانیان داگیرکردوە" لە سنوری پارتی زاویەکانی نیشوان دهەك و زاخۆ کەاون بەڵ بەرامبەر دراونتاوە بە خاوەنی پێشویان بەم جۆرە بەکەیلەکردنی خەڵکیان دەسداوەتە" لە سەری ئەشو دەورو بڕی هاوڵاتیان سەدان ساڵی نیشتەجێ بیان نیە خان و دوکانکانیان نوێژب بنکەنەوە دەبێت بەڵن و جێبهێڵن بەو نرخی پارتی بێ دیاری کردون" ئیدی لە ناوچەکانی سلەمانیش هاوشوە یەکێتی دەشتو چیاو هەرشونکی بوە دەیکەڵت"

پارتی و یەکێتیش سیاسەتیان لەگەڵ بەگانە پێناکرێ ئاوەی براوەبون لە سیاسەتدا خەڵکە بونەتە کاڵاو گەمەی سیاسەتی ئەم دوبنەماڵە " هەر وەرزەو بە بابەتکی گرنگەوە سەرقاڵیان دەکەن و کات دەگرن وەك چۆن 27 ساڵیان هەناوە"

فەریدون کونجرینی

گفتوگۆی ئادیی پێشنگ لەگەڵ ئەبوار عارف سەبارەت دەخی سیاسی ئێران

[بە گوگرتن لە قسوباسکە کلیکی ئێرەبکەن .....]

بۆ ڕۆبوارێک ... دابین ڕەمزان

چی تێی هەناوە بۆ ئێرە؟!
لەسەر پشتی کام ئێستێرە بڕبوویتەوە؟
هەوای ئێرە سینگ تووند ئێکا !
هەوای ئێرە مرۆڤ کوژە.

هاتووی چی بکەی؟
هەوای ئازادی هەڕمژی؟!
ئەی نازانی هەوای ئازادی قەتیس، لەم وڵاتە؟

هاتووی چی بکەی؟
بۆنی گوڵکەی؟
ئەی نازانی خونچە لێرە چڕە ناکا و هەڵ ئاوڕە؟!

هاتووی بۆنی باران بکەی لەم ووڵاتە؟!
ئێرە هەور تەفان دەنێ،
بۆنی مەرگی لێگەڕدایە!

مەگەر هاتووی، جێژوانی عاشقان ببینی،
یاخوود دیدەنی کووشتنیان؟
هاتووی چرای کام سووچی شار داگیرسێنی؟
ئەی نازانی ئێرە شاری خامۆشانە؟
شاری تاریک پەرستانە؟!

چۆن نازانی لەم وڵاتە مردن نامۆ نییە بۆژیان،
نامۆ نییە بۆ عاشقان؟
لێرە مردن خاک و خۆڵ!
هەرکات ویستت دەست ئێکەوە!
هێندە بەسە مرۆڤێک عاشقی ئازادی و
دوانیتر عاشقی یەک بن،

لێرە مەرگ لەهەر ساتێک نزیکترە
لەکیژۆڵەیەکی بەگوڵ ڕەنگین،
هێندە بەسە، خەیاڵ بیبات بۆلای کوڵێک.
ئەی نازانی ئێروکانە کوفرستانە؟
لێرە کوفر ناونیشانی دارو بەردە؟!
وێنە،

عشق،
جوانی،
هونە،
لێرە هەمووی باری لەنگە!

ئێرە بۆاست!
هاتووی لێرە چی ببینی؟
تابلۆی ژیان؟
تابلۆی جوانی؟!
باش بزانە!
ئەوەی کە لێرە ئەیبینی
تابلۆیەکە و لەی نووسراوە:ئاگاداربە! شێرف لێرە هۆوسراوە!
بۆ لێرە، پێم نەووتی هەوای ئێرە سینگ تووند ئەکا!

Dabin Ramazan

داهۆکە … نوسینی: لوئەی ئەمین … وەرگێرانی لەعەرەبییەوە / فەرهاد ئەحمەد بەرزنجی

ۆژ لەدوای ۆژ داهۆکە زیاتر هەستی بەتەنیایی دەکرد،باڵندەکان لێدەترسان،منداڵەکانیش هەرچەندە کەلەدووڕەوە دەیانبینی پێدەکەنین ، بەڵام ڕایاندەکرد و نەدەچوون بۆلای . تەنانەت ئەو زەوییەش کەلەسەری دانرابوو هیچ شتێکی تێدانەبوو.لەگەڵ ئەوەشدا داوای لێکرابوو کەپاسەوانیی بکات.ئەو نەیدەزانی هۆکارەکە چییە؟؟بەڵام سوربوو لەسەر ئەوەی ئەرکەکەی خۆی بەوردی جێبەجێ بکات.بۆیە بۆتەنها یەك چرکەش چاوەکانی نەدەتروکاند.
لەبەر خۆیەوە دەیوت {من لێرە بەتەنیام کەس گرنگیم پێنادا تو کەسیش قسەم لەگەڵ ناکات}.سەرلەبەیانی ۆژی دواتر هەورێکی ڕەش بەری ئاسمانی گرت ،تیشکی خۆر دیار نەماو نەرمەبایەك هەڵیکرد ،ئینجا

بروسکه و هەورە گرمە پەیدابوون و بەدوایاندا بارانێکی باش بەسەر کێگەکەدا باری. زەوی زێر بەخۆشحاڵییەوە پێشوازی لێکرد.داهێەکەش کاوەکەی کردەسەری ووتی:[هەموو منداڵان لەماڵەکانی خۆیانن،بەڵام من بەتەنیام و کەسێك نییە باسی هەست و سۆزی خۆمی بۆبکەم].ئەو بەجۆرێك بێزار بوو،بیری لەوە دەکردەوە کەواز لەئەرکەکەی بهێنێت وبڕوات لەدەرەوەی کێگەکە هاوێیەك پەیدا بکات.

سەرلەبەیانی زۆژی دواتر ،لەگەڵ خۆرهەڵهاتندا داهێلەکە گوێی لەدەنگی خۆش و قاقای پێکەنین بوو.بەملاو بەولای خۆیدا ڕوانی ، بەڵام هیچی نەبینی. پاشان گوێی لەدەنگێك بوو لە دامێنییەوە ووتی: داهێی هاوێ ،ئێمە لێرەین . داهێ سەری دانەواند بینی کێگەکە یەکپارچە بوەتە گوڵەگەنم. یەکێك لە گوڵەگەنمەکان وتی: داهێی خۆشەویست سوپاس بۆتۆ کەلەپێناو پارێزگاریکردن لەئێمە بەرگەی سەرماو گەرمای زۆرت گرت. داهێەکە هەستی بەشانازییەکی گەورەکرد.بەدڵخۆشییەوە وتی: من هیچم نەکردووە ،تەنها ئەرکی سەرشانم جێبەجێ کردووە. گوێکی تر وتی: تکایە دەربارەی ئەو زۆژگارە ناخۆشانەت قسەمان بۆبکە کەبەسەرت بردن،بەڵام تۆ هەر کێتنەداو پارێزگاریت لێکردین.ئێمە تەنها تۆوێك بوین ،ئێستا گوڵەگەنمی گەشاوەین.
داهێەکە خەندەیەکی کردو وتی: پەلەمەکەن هاوێکانم من زۆزانە بەسەرهاتەکانتان بۆدەگێمەوە تاگەورە دەبن ،ئەوسا ئێوە جێدەهێم و دەچم بۆکێگەیەکی تر.

ئەم چیرۆکە لە ژمارە { 180 }ی گۆڤاری [پەپولە] بڵاوکراوەتەوە.

بۆفر و یاری … عەلی حەمەشید بەرزنجی

پۆشێی بۆفر
سپی وەك شەکر
شاری داپۆشی
بوو بە هەی خۆشی

منیش دەستووبرد
خەم ئامادە کرد
بینیم مندالان
هاتوون بۆ کۆلان
ئێوانیش وەک من
شاد و دڵخۆشن
هاتوون بۆشدار بن
لە یاریکردن
هەتا توانیمان
تەر یاریمان کرد
لەو خۆشترین
کاتمان بەسەر برد

20/12/2016